

BELEIDSPLAN SOCIAAL EMOTIONELE ONTWIKKELING



januari 2022
HET FESTIVAL

Inhoudsopgave

1. Uitgangspunten	2
2. Pedagogisch klimaat.....	3
2.1 Groepsvorming.....	3
2.2 Anti-pestbeleid	3
2.3 Kracht van 8.....	3
2.4 Adaptief onderwijs	3
2.5 Professionalisering leerkrachten.....	3
2.6 Schoolafspraken	3
3. SEO-onderwijs	4
3.1. Kracht van 8.....	4
3.2 Ondersteunend materiaal	5
3.3 Verbindende communicatie	6
3.4 Giraffentaal	6
3.4 Kindgesprekken	7
3.5 Themaweken.....	8
4. SEO in beeld	9
4.1 Observatie- en signaleringsmiddelen.....	9
4.2 Pedagogisch leerlingvolgsysteem.....	9
4.3 Specifieke programma's.....	10
5. Ondersteuningsbeleid inzake SEO.....	11
5.1 Zorgoverleg	11
5.2 Communicatie	11
5.3 Protocollen calamiteiten	11
5.4 Dossiervorming	11
5.5 Schorsing en/of verwijdering	12
6. Evaluatie en borging.....	13
7. Bijlagen.....	14
Bijlage 1: Pestprotocol	15
Bijlage 2: Schoolafspraken	20
Bijlage 3: Giraffendroom	22
Bijlage 4: Cyclus ZIEN!	1
Bijlage 4: Incidentenregistratie	0
Bijlage 5: Grensoverschrijdend gedrag	2

1. Uitgangspunten

Een veilige school is een school waar je je prettig voelt, waar mensen met respect met elkaar omgaan, waar duidelijke regels zijn en waar je bij iemand terecht kunt als de veiligheid in het gedrang is. Deze onderschrijving is wat het team van IKC Het Festival, binnen de Stichting OOO, als veilige school verstaat.

Het team van IKC Het Festival stelt zich ten doel een voortdurende inspanning te leveren om aan te sluiten bij de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Er dienen zich telkens weer nieuwe hulpvragen aan waarvoor de school een oplossing moet zoeken. Een school moet dus kunnen signaleren waar aanvullingen gewenst zijn en bereid zijn die te zoeken. Alleen zo kan de zorg voor de ononderbroken ontwikkeling van leerlingen, rekening houdend met verschillen, vorm krijgen.

Met betrekking tot gedragsproblematiek legt Het Festival de nadruk op preventie. Om daar structureel inhoud aan te kunnen geven, is gekozen voor de uitgangspunten van 'De Kracht van 8' waarin de sociaal-emotionele ontwikkeling (SEO) centraal staat. Wij streven naar een optimale betrokkenheid bij de ontwikkeling van de kinderen tot vrije persoonlijkheden met een gezond en realistisch zelfbeeld en het vermogen om andermans emoties te herkennen en te erkennen. Zelfvertrouwen, positief denken, begrip en vermogen tot samenwerken zijn wezenlijke begrippen in dat proces. Met behulp van 'De Kracht van 8' wordt aan deze elementen gewerkt.

Om deze uitgangspunten na te streven worden de ontwikkeltaken, zoals Driestar deze beschrijft, gehanteerd. Deze ontwikkeltaken zijn de grondleggers van de dimensies zoals ZIEN! deze beschrijft. De sociaal-emotionele ontwikkeltaken in de basisschoolleeftijd zijn:

- Sluiten en onderhouden van vriendschap;
- Hanteren van ruzies en conflicten;
- Een ander helpen;
- Kunnen samenwerken en samenspelen;
- Aansluiting zoeken en houden bij de groep.

2. Pedagogisch klimaat

2.1 Groepsvorming

De eerste zes weken/acht weken van het schooljaar staan in het teken van groepsvorming. De groepsleerkrachten doen minimaal twee keer per week, met de groep, een activiteit rondom groepsvorming. Aan het einde van deze periode (de laatste week voor de herfstvakantie) zal er met de leerlingen geëvalueerd worden. Deze evaluatie wordt afgesloten met het maken van groepsafspraken over de omgang met elkaar. Deze afspraken worden positief geformuleerd en duidelijk zichtbaar in het lokaal opgehangen; als poster of als pictogrammen. Op deze manier zijn de leerlingen zelf eigenaar van de gemaakte afspraken, zij voelen zich verantwoordelijk. Alle leerlingen committeren zich aan deze afspraak door een naam, handtekening of foto van zichzelf toe te voegen.

2.2 Anti-pestbeleid

Op IKC Het Festival is de 'De Kracht van 8' een preventiemiddel om pestgedrag te voorkomen. Het gaat om het ontwikkelen van vaardigheden, als: hoe los je conflicten op; hoe maak je duidelijk dat je iets vervelend vindt; hoe maak je vriendjes en hoe houd je vriendjes. Veel aandacht wordt besteed aan verbindende communicatie. Indien er in een groep signalen zijn van pestgedrag, wordt hier direct door de groepsleerkracht aandacht aan besteed. In het Pestprotocol (bijlage 1) staan verschillende manieren beschreven waarop leerlingen en leerkrachten met het pestprobleem kunnen omgaan. Voor de onderbouw is er een andere aanpak dan voor de bovenbouw. De pestcoördinatoren op Het Festival zijn Desi Jansen en Darja Dikkers. Zij komen ieder schooljaar in oktober/november hun rol toelichten door middel van een uitvoering, een verhaal, een korte presentatie en/of een interactief gesprek.

2.3 Kracht van 8

In alle groepen wordt wekelijks vijftig minuten besteed aan de activiteiten van 'De Kracht van 8'. De hele school werkt gedurende een periode van ongeveer zes weken (zie planning teamkalender) met één van de volgende acht krachten:

- Ik ben mezelf;
- Eerlijk zijn;
- Rekening houden met elkaar;
- Samenwerken en elkaar helpen;
- Luisteren naar elkaar;
- Zeggen wat we graag willen;
- Laten we opnieuw beginnen;
- Iedereen hoort erbij.

2.4 Adaptief onderwijs

Binnen het adaptief onderwijs staan de volgende drie basisbehoeften centraal: Relatie, competentie en autonomie. Zij vormen de basis voor het werken met de 'Kracht van 8'. De leerlingen leren onder andere; respectvol omgaan met medeleerlingen, hulp aan een ander vragen en zelf conflicten op te lossen.

2.5 Professionalisering leerkrachten

Voor het werken met 'Kracht van 8' hebben alle leerkrachten een workshop gevolgd. Ook nieuwe leerkrachten zijn verplicht deze workshop te volgen. De workshop wordt georganiseerd en gegeven door de werkgroep 'Kracht van 8'.

2.6 Schoolafspraken

Op Het Festival zijn er, naast groepsafspraken, ook schoolbrede afspraken vastgesteld. De lijst met deze afspraken is opgenomen in bijlage 2.

3. SEO-onderwijs

3.1 Kracht van 8

Op het Festival willen de leerkrachten bevorderen dat onze leerlingen opgroeien tot zelfstandige, sociaalvaardige en betrokken mensen. 'De Kracht van 8' is een manier om bepaalde (universele) waarden zichtbaar en overdraagbaar te maken. Te denken valt daarbij aan: zelfrespect, eigenwaarde, verdraagzaamheid, samenwerking, verbinding, respect voor de ander, liefde voor jezelf en voor de ander. De Kracht van 8 is een handvat voor kinderen en volwassenen om hen heen om bewust te leren respectvol om te gaan met jezelf en de ander. Daarbij worden positieve uitgangspunten gehanteerd.

De basis bestaat uit 8 krachten, die zichtbaar gemaakt worden in allerlei activiteiten. Dagelijks wordt er aandacht besteed aan deze 8 krachten, deze krachten worden onder andere ingezet bij het oplossen van conflicten. Veel herhaling leidt ertoe dat het vanzelfsprekend wordt om meer respectvol met elkaar om te gaan.

3.1.1 De krachten

De windmolen bestaat uit 8 krachten en bijpassende kleuren. De molen heeft als betekenis: het kind staat centraal, de ouders en de school draaien eromheen; alles blijft daardoor in beweging.



Ik ben mezelf

Alles start vanuit jezelf. Iedereen is uniek! Wie ben jij? Hoe laat je jezelf zien aan anderen? In al je contacten neem je jezelf mee, en je kunt pas goed met een ander omgaan, als je ook met jezelf kan omgaan.

Welke talenten heb je? Kun je jezelf accepteren en waarderen, met al je kwaliteiten en wat je nog wilt leren? Dit gevoel van eigenwaarde en liefde voor jezelf begint, als je als kind diep van binnen weet, dat er van je gehouden wordt en dat je van jezelf mag houden precies zoals je bent. Kinderen hebben van nature de drang om het beste in zichzelf tot uiting te brengen, om te worden wie ze in diepste wezen zijn, en ze hebben anderen nodig om hen daarbij te helpen. Het leukste dat je kunt worden is jezelf.



Eerlijk zijn

Dit tweede thema heeft te maken met het contact dat iemand met een ander heeft. Eerlijkheid is daarbij een belangrijke waarde. Wat is waar voor jou? Iedereen heeft een geweten, een soort binnenstem, die je waarschuwt als je iets doet of zegt, wat niet strookt met je eigen gevoel voor waarden of dat van de groep waarin je leeft. Bij dit thema hebben we het ook over emoties en gevoelens. Het eerlijk uiten van gevoelens leidt tot een kwetsbare opstelling. Kwetsbaarheid roept heel snel eerlijkheid op! Daardoor ontstaat meer begrip voor elkaar, wat kan leiden tot een oplossing van conflicten. Het is nog niet zo gemakkelijk eerlijk te zijn met jezelf, het is veel gemakkelijker eerlijk te zijn met andere mensen.



Rekening houden met elkaar

Dit thema gaat over respect en ook over vriendschap. In het woordenboek staat voor respect: eerbied, ontzag, bewondering. Respecteren is eerbiedigen, naar iemands wens handelen. Je kunt pas respect hebben voor een ander, als je respect hebt voor jezelf! Zelfrespect komt bij thema één en twee aan de orde. Vervolgens kijken we met respect naar de ander en willen we accepteren dat een ander anders is en dat dat goed is, zonder oordeel. Acceptatie is een levenslange dans; hoe meer je het doet, hoe beter je erin wordt!



Samenwerken en elkaar helpen

Samen ontdekken hoe de 8 krachten van De Kracht van 8 doorwerken in speel- en leersituaties is hierbij de uitdaging. Iedereen is even waardevol in een samenwerkingssituatie; je kunt van elkaar leren en je kunt elkaar helpen. Plezier, overleg, creativiteit, eigenwaarde en zelfvertrouwen zijn een uitvloeisel hiervan. Samen sta je sterk!



Luisteren naar elkaar

Naar elkaar luisteren is het begin van begrijpen. Deze uitspraak brengt ons bij het wezenlijke doel van communicatie; elkaar écht verstaan. Het vermogen om te horen is hiervoor niet genoeg; echt luisteren is ontvangen! Effectief luisteren brengt de behoeften en wensen van jezelf en de ander aan het licht. Er is gebleken dat als je luisteren traint, je er beter in wordt, en zo voor een betere communicatie kunt zorgen. Een mens heeft twee oren en één mond; om twee keer meer te luisteren dan te praten!



Zeggen wat we graag willen

Het is niet vanzelfsprekend dat de ander jouw wensen weet en begrijpt; vertel hem dus wat je wensen zijn, met respect; dan kan dat leiden tot begrip en een welwillende houding. Wanneer je spreekt vanuit positiviteit, dus zegt wat je wél wilt, in plaats van wat je niet wilt, is het voor de ander gemakkelijker om rekening met je te houden en aan jouw behoeften tegemoet te komen. Als je veel woorden nodig hebt om te zeggen wat je in gedachten hebt, denk dan wat langer na.



Laten we opnieuw beginnen

Als er een conflict is zijn de voorgaande thema's te gebruiken om tot de kern van het conflict te komen; de laatste stap is dan elkaar vergeven en opnieuw beginnen. Elkaar vergeven is nog niet zo gemakkelijk, maar het geeft wel een gevoel van ruimte en vrijheid om verder te kunnen leven. We hoeven niet te weten hoe we kunnen vergeven, als we maar bereid zijn om te vergeven. Het wonder van vergeven is; van angst naar liefde gaan.



Iedereen hoort erbij

Elk mens is altijd deel van een groep; gezin, familie, vrienden, klas, club, volk, wereld, heelal... Binnen die groep willen we ons evenwicht vinden en gelukkig worden. Dat gaat echter niet vanzelf. Het vereist van ons een eigen activiteit in de voorgaande thema's. De uitkomsten van die activiteit vormen De Kracht van 8!



Alle kleuren samen worden wit; de kleur van eenheid!

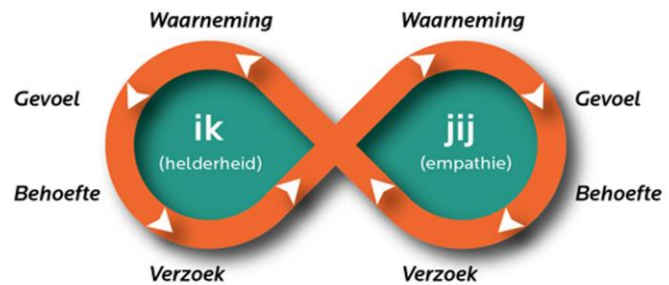
3.2 Ondersteunend materiaal

- Iedere groep heeft een eigen Kracht van 8 kist/kast in de groep staan. Deze kist bevat onder andere boeken en spellen, geschikt voor het leerjaar. Er is een onlineomgeving beschikbaar waarin groepsleerkrachten lesideeën met elkaar kunnen delen;
- Bij iedere start van een kracht wordt er middels een nieuwsbrief informatie gedeeld door de werkgroep Kracht van 8. In deze nieuwsbrief staan lessuggesties voor de verschillende jaargroepen;
- De boeken 'Energize!' zijn voor alle jaargroepen aanwezig op school. Parallelgroepen doen samen met deze boeken, die activiteiten bevatten over bijvoorbeeld; kennismaken, groepsvorming en afscheid;
- Er staat in de orthotheek per jaargroep een map van 'onze klas, ons team'. Deze mappen bieden ook suggesties aan voor lessen in verschillende sociaal emotionele thema's.

3.3 Verbindende communicatie

Op IKC Het Festival wordt het communiceren met elkaar, door zowel leerkrachten als leerlingen, ondersteund door 'verbindende communicatie'. We gebruiken hiervoor het model van Marshall Rosenberg (2011). Dit model helpt contact te maken met jezelf en met de ander en helpt je op een nieuwe manier te luisteren en je uit te drukken, door je aandacht bewust te richten op vier gebieden:

- wat je ziet (waarnemen);
- wat je voelt (gevoelens);
- wat je nodig hebt (behoeften);
- wat je graag zou willen (verzoek).



Figuur 1: Helder communiceren (Rosenberg, 2011).

Binnen de verbindende communicatie staan er twee dieren centraal; de jakhals en de giraffe. Zij staan voor twee bewegingen in ons: verwijderen en verbinden. De jakhals staat symbool voor het ontkennen van angst en pijn en het grijpen naar middelen zoals macht, agressie en manipulatie om te overleven. Dit weglopen voor wat er werkelijk in je leeft, hoeft niet altijd op een agressieve manier te gebeuren. De giraffe in ons heeft belangstelling voor wat er leeft en geeft daar liefdevolle aandacht aan. De giraffe is zowel zachtmoedig als sterk, kijkt met mildheid naar wat zich aandient en zoekt naar helderheid.

3.4 Giraffentaal

Frank en Gundi Gaschler hebben zich verdiept in het model van geweldloze communicatie van Marshall Rosenberg (2011). Met de geweldloze communicatie in het achterhoofd is de 'Giraffendroom' ontwikkeld. In de loop van de ontwikkeling van dit project, werd duidelijk aan de hand van de kerndoelen van sociale ontwikkeling op scholen, dat er behoefte is aan empathisch met elkaar omgaan, ongedwongenheid, eerlijkheid en communicatie die nuttig is voor de rest van het leven.

Het project 'Giraffendroom' heeft als doel de relatie tussen leerlingen, ouders en leerkrachten ook op de lange termijn, op een basis van wederzijds begrip, respect en waardering te bouwen. De leerkrachten leren daartoe alle benodigde vaardigheden, zodat ze zelf een begrip van het proces van geweldloze communicatie hebben en aan de leerlingen door te kunnen geven. De bedoeling van het project is om met de verspreiding van geweldloze communicatie zoveel mogelijk mensen te bereiken, leerlingen, ouders en leerkrachten worden daarom betrokken. Op deze manier ontstaat er een basis die bijdraagt aan het leren en aan de verdieping van waardevolle relaties. Het doel voor leerlingen is het zelfbewustzijn van leerlingen te vergroten, waarbij vaardigheden om in stress en conflictsituaties te communiceren vanuit sociale omgang groeien. Tevens heeft het project als doel de taalbeheersing en het invoelingsvermogen te bevorderen.

Leren en bewustwording binnen dit project gebeurt op een indirecte en een directe manier.

Binnen de dagelijkse routines in een kleuterklas wordt er door de leerlingen ervaren hoe een waarderende houding eruit ziet. Ze worden in gevoelens en behoeften door de leerkrachten gehoord en begrepen. Leerlingen worden ondersteund om zich oprecht uit te drukken en ze leren om empathisch naar anderen leerlingen te luisteren. Tegelijkertijd leren leerlingen dat ook leerkrachten en ouders gevoelens en behoeften hebben. Ouders, leerkrachten en leerlingen gaan samen op weg om samen met elkaar en van elkaar te leren, te groeien, te ontdekken en te beleven. Het kost tijd om geweldloze communicatie te leren en te oefenen.

De directe toegang tot geweldloze communicatie ervaren leerlingen door een verhaal. De 'giraffentaal' leren leerlingen doordat er een babygiraf in de groepen komt. De giraf heeft het grootste hart van alle landdieren. Daarom wordt er gezegd dat mensen die oprecht en liefdevol spreken, zich uitdrukken in giraffentaal. Deze

giraffentaal omvat het duidelijk zeggen wat je voelt, behoeftes uitspreken en zich interesseren in een ander.

Het verhaal van de babygiraf wordt in vijf onderdelen beschreven. Deze vijf onderdelen worden in vijf dagen (een schoolweek) beschreven. Het verhaal gaat over een babygiraf, die in de klas gevonden wordt en daar leert om zich als een giraf uit te drukken in de vier stappen van de geweldloze communicatie: waarneming, gevoel, behoefte en verzoek.

Dag 1	De babygiraf is verdwaald	Waarneming	
Dag 2	Hoe voelt de babygiraf zich?	Gevoelens	
Dag 3	Wat heeft de babygiraf nodig?	Behoeften	
Dag 4	Welk verzoek heeft de babygiraf aan ons?	Verzoek	
Dag 5	De mamagiraf komt en wij vieren feest		

Bij de didactische opbouw van het project is er afwisseling tussen beweging, spel, liedjes en luisteren. De duur van de onderdelen bedraagt ongeveer 30 minuten.

Op het Festival wordt er eens in de twee jaar gebruik gemaakt van de uitgebreide versie zoals hieronder beschreven. Het andere jaar is er wel aandacht voor de vier stappen van de geweldloze communicatie: waarneming, gevoel, behoefte en verzoek maar zonder het verhaal van de mamagiraf. De activiteiten passend bij deze vier stappen worden tevens ook uitgevoerd. Tijdens de oneven jaren wordt er gebruik gemaakt van de uitgebreide versie (2022 is een even jaar en wordt zonder het verhaal aandacht besteed aan de vier stappen).

De uitgebreide versie is te vinden in de onlineomgeving van het Festival. Map: [Kracht van 8 – Giraffentaal](#).

3.5 Kindgesprekken

Vanaf groep 5 worden kindgesprekken gevoerd. Het is belangrijk om onderwijsbehoeften te formuleren. Om een volledig beeld te krijgen, moet er ook met kinderen gesproken worden. Relevante informatie is immers alleen bij kinderen zelf te verkrijgen. Door het voeren van kindgesprekken krijgen leerlingen ruimte om te zeggen wat ze willen. Tevens versterken kindgesprekken de relatie tussen leerling en leerkracht.

Deze kindgesprekken vinden plaats naar aanleiding van de leerkracht- en leerlingvragenlijsten van ZIEN. Met leerlingen die op deze lijsten een signaalscore (rood of oranje) geven op het gebied van betrokkenheid, welbevinden, veiligheidsbeleving, pestgedrag en pestbeleving wordt altijd een kindgesprek gevoerd. Dit wordt vastgelegd in de notitie: Kindgesprek (intern) in Parnassys, deze is terug te vinden in de groepskaart.

Het is aan de leerkrachten zelf wanneer de gesprekken worden gevoerd. Ze kunnen dit onder zwing doen, in een pauze of bijvoorbeeld tijdens de Kracht van 8.

In de groepen 3 en 4:

Initiatief voor het voeren van een kindgesprek komt vanuit leerling, leerkracht of eventueel ouders.

Wanneer de leerkracht signalen krijgt, neemt de leerkracht initiatief om een kindgesprek te voeren. In groep 3 is dit 15 minuten tijdens een inloop en in groep 4 zal dit 20 minuten tijdens Zwing zijn. Het vastleggen van deze gesprekken zal net als in de hogere groepen in Parnassys zijn.

3.5 Themaweken

Bepaalde thema's vragen meer aandacht dan de reguliere inhoud van het SEO-onderwijs. Om die reden werkt Het Festival met een paar zogeheten 'themaweken'.

- **Pesten.** In **oktober** wordt er een week extra aandacht besteed aan pesten en pestgedrag, in de groepen 3 tot en met 8. Voor deze lessen wordt er op het rooster twee uur extra vrijgemaakt. Deze themawEEK wordt schoolbreed vormgegeven. De gedragsspecialisten brengen collega's op de hoogte van lessuggesties middels een mail. Deze lessuggesties worden vormgegeven door de website www.weektegenpesten.com.
- **Respect.** In **november** is er de landelijke 'week van het respect'. Op Het Festival nemen we met alle groepen deel aan deze landelijke actie. In deze week wordt er, naast de reguliere kracht van 8 les, een uur vrijgemaakt om hier aandacht aan te besteden. Leerkrachten van alle groepen maken gebruik van de materialen en lessuggesties die worden geboden op www.weekvanrespect.nl. Ook biedt de map van de 'kracht van 8' mogelijkheden om deze lessen in te vullen. De gedragsspecialisten brengen collega's op de hoogte van lessuggesties middels een mail. Deze lessuggesties worden vormgegeven door de website www.weekvanrespect.nl.
- **Digislim.** Kinderen komen tegenwoordig veel in aanraking met de digitale wereld, onder andere via sociale media. Deze digitale wereld nemen kinderen soms ook mee de school in. Dit is de reden waarom we op Het Festival hier expliciet aandacht aan willen besteden, dit doen we vanaf groep 5. Tijdens deze week, welke in **maart** zal plaatsvinden, wordt er op het rooster twee uur ingepland om hier aandacht aan te besteden. Binnen deze twee uur behandelen leerkrachten in ieder geval de onderwerpen digitaal pesten en 'respect op het net'. De werkgroep ICT is leidend binnen dit punt.
- **Giraffentaal.** In de groepen 1 en 2 wordt tijdens de uitvoering van kracht 6 aandacht besteed aan de giraffendroom; dit wordt dan geïntroduceerd volgens het project giraffentaal (zie bijlage 3). De manier van werken tijdens dit project wordt voorgezet tot het einde van de basisschool. Deze week vindt meestal plaats in de periode **maart/april**.

4. SEO in beeld

4.1 Observatie- en signaleringsmiddelen

Het is van belang om de sociaal emotionele ontwikkeling van kinderen te volgen. De inspectie dringt er in het kader van de veiligheid op school op aan resultaten vast te leggen. Voor de school is het ook belangrijk resultaten naar buiten te kunnen brengen. Tweemaal per jaar wordt gebruik gemaakt van het leerlingvolgsysteem 'Zien!'. Op beide momenten worden hierbij zowel de leerkrachtenvragenlijsten als de leerling- vragenlijsten (groep 5 t/m 8) ingevuld.

4.2 Pedagogisch leerlingvolgsysteem

Sinds 2016-2017 wordt op Het Festival gewerkt met het leerlingvolgsysteem Zien!. Zien! is een expertsysteem dat de leerkracht helpt bij het bevorderen van de sociaal emotionele ontwikkeling van de leerlingen. Er wordt gebruik gemaakt van zeven dimensies die informatie geven over de ondersteuningsbehoeften van de groep en/of individuele leerlingen. Ieder jaar komen er uit het opbrengsten overleg aandachtspunten naar boven, waaraan we blijvend zullen werken.

'Zien!' is gekoppeld aan ParnasSys, zodat we met ParnasSys zowel de cognitieve als de sociaal emotionele ontwikkeling van elke leerling in kaart kunnen brengen en volgen. Dit houdt in dat de leerkrachten de vragenlijsten over de leerlingen invullen, dit gebeurt in oktober en in maart. Op deze momenten worden ook de leerlingvragenlijsten ingevuld. Niet alleen de leerkrachten vullen een vragenlijst in, ook de leerlingen van groep 5 t/m 8 vullen op datzelfde moment een vragenlijst in. Dit zijn de lijsten Leer- leefklimaat en Sociale vaardigheden. Deze momenten worden ingepland op de teamkalender.

Na het invullen van de lijsten, zal er een groepsbespreking zijn, met de leerkrachten van de jaargroep, of verschillende jaargroepen en de IB-er. Hierin vertelt iedere groepsleerkracht kort iets over zijn/haar groep, in de termen van ZIEN!. Met de IB-er wordt tijdens de leerlingbespreking, die op een ander moment dan de groepsbespreking wordt gehouden, ingegaan op de zorgleerlingen (zowel in de klassen- als thuissituatie). Tijdens de leerlingbespreking kan worden besloten om een gedragsspecialist in te schalen voor een observatie, de leerkracht meldt de leerling middels een formulier aan bij IB. Voorafgaand aan de groepsbespreking beginnen de groepsleerkrachten al met het invullen van het groepsplan SEO, naderhand zal deze worden aangevuld en definitief gemaakt.

Jaarlijks in januari/februari zullen de gedragsspecialisten van Het Festival in gesprek gaan met alle groepsleerkrachten, dit is de tussenevaluatie van het groepsplan SEO. Het verslag van de groeps- en leerlingbespreking zal de leidraad voor deze gesprekken vormen. Er wordt dan gesproken over gemaakte afspraken en eventuele (nieuwe) verlegenheidssituaties van leerkrachten. Een verslag van dit gesprek zal worden toegevoegd aan het groepsplan. Dit wordt gedaan door de groepsleerkracht.

Voor ZIEN! op Het Festival is er ook een cyclus vastgelegd, waarop precies te zien is op welke momenten in het jaar bepaalde acties worden ondernomen. Deze cyclus wordt bewaakt door de werkgroep ZIEN!/gedrag, welke bestaat uit gedragsspecialisten en IB-ers. Het merendeel van deze werkgroep heeft de expertcursus van ZIEN! gevolgd bij Driestar Educatief. De eerdergenoemde cyclus is te vinden in de bijlage 4 van dit document.

4.3 Specifieke programma's

De mogelijkheid bestaat om in voorkomende gevallen via schoolmaatschappelijk werk 'KIES' in te zetten voor kinderen die te maken hebben met een echtscheiding van hun ouders. 'KIES' staat voor Kinderen In Echtscheiding Situatie. Kinderen willen na een echtscheiding niet kiezen tussen hun ouders. Daarom staat 'KIES' ook voor kiezen voor jezelf. In de meeste situaties gaat scheiden voor de kinderen om een enorm ingrijpende gebeurtenis. Onderzoeken tonen aan dat kinderen vaak nadelige gevolgen ondervinden van een scheiding van hun ouders. Niet alleen op het moment dat ze nog kind zijn, maar ook op na een aantal jaren en zelfs tot op latere leeftijd. De effecten van 'KIES' zijn wetenschappelijk effectief gebleken.

Daarnaast bestaat er de mogelijkheid voor leerlingen uit de groepen 6,7 en 8 om deel te nemen aan 'Playing For Success'. Het hoofddoel van het leercentrum is te zorgen voor een voorziening, die de motivatie van jonge mensen verhoogt en hun zelfvertrouwen verbetert; "leren met een WOW factor"! Dit heeft een grote invloed op het zelfbeeld van kinderen en werkt door in de schoolbeleving en de schoolprestaties. In een 10-wekelijks programma wordt aan deze doelstellingen gewerkt. De leerlingen gaan hiervoor één keer in de week na schooltijd naar het leercentrum dat in het PEC-stadion is gevestigd.

Sova-trainingen worden na schooltijd verzorgd door onder andere Icare, Riagg, Pro Juventus, Intraverte en MEE. Het advies om een dergelijke training te volgen, kan worden gegeven door de school of door het Schoolmaatschappelijk werk. Leerlingen uit de bovenbouw kunnen deelnemen aan het programma 'Playing For Success'. De groepsleerkracht adviseert de ouders om hun kind hieraan te laten deelnemen. Via de IB-er verloopt de aanmelding voor de leerlingen voor wie dit passend zou zijn.

De school werkt nauw samen met Intraverte.

Intraverte biedt begeleiding aan kinderen voor gedrag en motoriek. Het gaat er om situaties te creëren waarin het kind de mogelijkheid heeft om te oefenen en vervolgens om het geoefende te leren toepassen in het dagelijkse doen en laten.

Zij begeleiden kinderen met motorische en/of sociaal emotionele hulpvragen vanuit een multidisciplinaire aanpak: kinderoefentherapie en psychomotorische therapie. De intern ontwikkelde werkwijze noemen zij: Pentabalans. Doel en middel is de motoriek.

Intraverte maakt gebruik van ons speellokaal, dit maakt mogelijk dat er korte lijnen zijn met deze organisatie.

Naast bovengenoemde programma's wordt er in samenspraak met IB altijd gekeken naar wat nodig is voor een leerling en welke mogelijkheden wij hierin als school hebben.

5. Ondersteuningsbeleid inzake SEO

5.1 Zorgoverleg

Twee keer per jaar zijn de groeps- en leerlingbesprekingen. Op schoolniveau wordt verder overleg gevoerd tijdens de groeps- en leerlingbesprekingen, de vergaderingen van het zorgteam en tijdens de evaluatiegesprekken ambulante begeleiding.

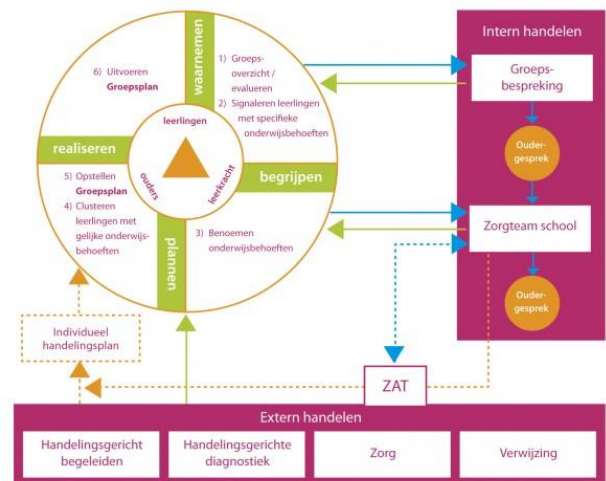
Andere instanties waar kinderen van de school kunnen worden besproken, op initiatief van ouders of van de school zijn: het Ondersteuningsteam (OT)*, consultaties dienstencentrum OOO, schoolmaatschappelijk werk, Sociaal wijkteam, GGD, Veilig Thuis, Bureau Jeugdzorg en instanties voor externe onderzoeken.

* Het Ondersteuningsteam is een multidisciplinair team dat bestaat uit de schoolmaatschappelijk werker, de orthopedagoog, de jeugdverpleegkundige en de IB-er(s). Het OT komt zes keer per schooljaar bijeen. Zowel leerkrachten als ouder(s) kunnen hier met vragen terecht.

5.2 Communicatie

De communicatielijn is als volgt: ouders - leerkracht - IB-er - directeur.

Overlegmomenten en -mogelijkheden met ouders vinden plaats via een cyclische en structurele manier, indien nodig ook incidenteel.



Figuur 2: Communicatieschema (Pameijer, van Beukering & de Lange, 2010).

5.3 Protocollen calamiteiten

De school hanteert een *Procedure voor kinderen met grensoverschrijdend gedrag* (bijlage 5). In de schoolgids wordt hier van melding gemaakt.

Bij het overlijden van een leerling, een leerkracht of een gezinslid van een leerkracht wordt gehandeld volgens het *Protocol Schokkende Gebeurtenissen* (bijlage 6).

Notitie: Wij verwijzen hierbij ook naar het uitgebreide Veiligheidsplan van onze school.

5.4 Dossiervorming

De observatie- en signaleringsgegevens worden op school digitaal bewaard. Voor elke leerling wordt in ParnasSys, ons leerlingvolgsysteem, een dossier aangemaakt. Dit dossier bevat onder andere:

- De algemene leerlinggegevens;
- Absentie;
- Verslagen van elk overleg (inclusief ontwikkelingsgesprekken) en afspraken met ouders;
- Verslagen van individueel onderzoek (indien aanwezig);
- Individuele toets overzichten van niet-methodegebonden toetsen.

Ouders hebben recht op inzage in het volledige dossier van hun kind. Dit is in samenspraak met betrokkenen.

Van elke groep bestaat in Parnassys een groepskaart. Hierin wordt onder andere bewaard:

- Analyseformulieren n.a.v. SEO-gegevens;
- Sociogrammen;
- Groepsoverzichten “Zien”!;
- Verslagen van groepsbesprekingen;
- Overdrachtsformulieren;
- Stimulerende- en belemmerende factoren;
- Onderwijsbehoeftes;
- Instructiebehoefte en zelfstandigheid;
- Externen.

Ouders spelen in de procedure van de aanvraag van een onderzoek en een eventuele verwijzing naar een andere basisschool of speciale school, een belangrijke rol. Voor iedere stap wordt met hen overlegd en d.m.v. toestemmingsformulieren om hun toestemming gevraagd. De eventuele aanmelding van een kind op een speciale school gebeurt door de ouders. De CTT (Commissie voor Toewijzing Toelaatbaarheid) Zwolle geeft daarvoor een beschikking af voor S(B)O. Voor het afgeven van een beschikking stuurt de school (lees IB-er) de CTT een uitgebreid HGW dossier toe waaruit blijkt dat ondanks alle inspanningen een kind niet in het reguliere basisonderwijs opgevangen kan worden en beter af is in het SO/SBO.

Notitie: wij verwijzen hierbij ook naar het ondersteuningsplan en –profiel van onze school.

5.5 Schorsing en/of verwijdering

De school streeft ernaar de zorg voor leerlingen met gedrags- of werkhoudings- problemen op een verantwoorde manier gestalte te geven. Er kunnen zich echter situaties voordoen, waarin de grens van de zorg voor die kinderen wordt bereikt. Uitgangspunt is daarbij of het mogelijk is (blijft) kwalitatief goed onderwijs aan de betreffende leerling of aan de gehele groep te bieden. Wanneer de veiligheid in een groep of individueel niet meer gewaarborgd kan worden, is er een mogelijkheid tot schorsing of verwijdering. De criteria en procedure hieromtrent staan beschreven in het Schoolveiligheidsplan.

6. Evaluatie en borging

De school is gehouden de kwaliteit van het onderwijs te bewaken. De school maakt daarvoor gebruik van een digitale enquête: Werken Met Kwaliteit Primair Onderwijs (WMK-PO). De verschillende aspecten van het onderwijs op onze school worden beoordeeld door ouders, leerlingen en leerkrachten. De resultaten op het gebied van pedagogisch handelen, schoolklimaat en sociale veiligheid zijn m.b.t. sociaal-emotionele ontwikkeling van belang. Door het inzetten van WMK wordt systematisch en cyclisch gewerkt aan de ontwikkeling van het onderwijs.

7. Bijlagen

Bijlage 1: Pestprotocol

Bijlage 2: Schoolafspraken

Bijlage 3: Giraffentaal

Bijlage 4: Cyclus ZIEN!

Bijlage 5: Incidentenregistratie

Bijlage 6: Grensoverschrijdend gedrag

Bijlage 7: Schokkende gebeurtenis

Bijlage 1: Pestprotocol

Visie

Op IKC Het Festival streven wij naar een sfeer waarin iedereen zich prettig voelt, waar mensen met respect met elkaar omgaan, waar duidelijke regels zijn en waar je bij iemand terecht kunt als de veiligheid in het gedrang is. Op IKC het Festival wordt gewerkt middels de pijler welbevinden waarin je als kind leert jezelf durven zijn. Door met de kracht van 8 te werken voelen kinderen zich veilig.

Algemeen

Op IKC Het Festival werken we met “De Kracht van 8”. Van groep 1 tot en met groep 8 is dit onze methode voor de sociaal emotionele ontwikkeling en tevens gebruiken we dit als een preventiemiddel om pestgedrag te voorkomen (zie preventieve aanpak hieronder). Het gaat om het ontwikkelen van vaardigheden, als: hoe los je conflicten op; hoe maak je duidelijk dat je iets vervelend vindt; hoe maak je vriendjes en hoe houd je vriendjes? Veel aandacht wordt besteed aan verbindende communicatie. Indien er in een groep signalen zijn van pestgedrag, wordt hier direct door de groepsleerkracht aandacht aan besteed.

De pestcoördinatoren op Het Festival zijn Desi Jansen en Darja Dijkers. Zij komen ieder schooljaar in oktober/november hun rol toelichten door middel van een uitvoering, een verhaal, een korte presentatie en/of een interactief gesprek.

Pesten

Definitie: Pesten is een stelselmatige vorm van agressie waarbij één of meer personen proberen een andere persoon fysiek, verbaal of psychologisch schade toe te brengen. Bij pesten is de macht ongelijk verdeeld.

Kenmerken:

- Het gaat om opzettelijk kwetsend gedrag;
- Het wordt vaak herhaald over een bepaalde periode;
- Meestal zijn er meer dan twee personen bij betrokken (slachtoffer, pester, omstanders);
- De pester oefent ongepast macht uit over het slachtoffer;
- Het is moeilijk voor de persoon die gepest wordt, om zichzelf te verdedigen.

Hoofdvormen van pesten:

- Fysiek: slaan, schoppen, eigendommen afpakken, chantage, buiten school opwachten, op weg naar huis achterna rijden;
- Verbaal: altijd een bijnaam nooit de eigen noemen, beledigen, racistische opmerkingen, opmerkingen maken over kleding, schelden of schreeuwen;
- Indirect / emotioneel: nare verhalen verspreiden, uitsluiting van de groep of van activiteiten, chantage, briefjes doorgeven.

Preventieve aanpak

Op IKC Het Festival gebruiken wij in alle groepen de methode “De Kracht van Acht” voor sociaal-emotionele ontwikkeling. Eén van de doelstellingen van de methode is het voorkomen en tegengaan van pesten. De kinderen oefenen een aantal basisvaardigheden die daarbij van pas komen, zoals luisteren, met gevoelens omgaan, nee zeggen, assertief zijn, conflicten hanteren. De nadruk wordt niet gelegd op hoe het niet hoort, maar wat er goed gaat en hoe we het de volgende keer wel willen. Met behulp van “De Kracht van Acht” willen we op onze school een manier van omgaan met elkaar bewerkstelligen die kenmerkend is voor onze school.

De leerkracht richt zich op de bevordering van positieve groepsnormen in de klas. Bij het bevorderen van een positieve groepssfeer vervult de leerkracht een voorbeeldfunctie. Hij vertoont geloofwaardigheid en consequent positief gedrag in de omgang met kinderen, ouders en collega's.

Aan het begin van het schooljaar worden er in elke groep kennismakingsactiviteiten gedaan ter bevordering van de groepssfeer. In deze eerste weken stellen de kinderen gezamenlijk en in overleg de groepsregels vast. De regels worden positief geformuleerd en in elke klas zichtbaar opgehangen. Op deze manier zijn de leerlingen op IKC Het Festival eigenaar van het proces.

Aanpak in vier stappen

Wanneer op IKC Het Festival leerlingen ruzie met elkaar hebben en/of elkaar pesten zetten wij de volgende vier stappen in.

Stap 0

Wij gaan op een respectvolle manier met elkaar om en werken met de kracht van 8 methode.

Stap 1

De leerlingen proberen het probleem eerst samen op te lossen door te luisteren naar elkaar. Door te zeggen wat we wel willen en door elkaar een nieuwe kans te geven en opnieuw te beginnen.

Stap 2

Op het moment dat een van de leerlingen er niet uitkomt heeft deze het recht en de plicht het probleem aan de meester of juf voor te leggen.

Stap 3

De leerkracht brengt de partijen bij elkaar voor een verhelderingsgesprek en probeert samen met hen de ruzie of pesterijen op te lossen en (nieuwe) afspraken te maken. Dit kan de leerkracht doen met behulp van de No blame – approach. De volgende 7 stappen staan centraal. In bijlage 1 zijn de stappen uitgewerkt.

1. Gesprek met de gepeste leerling;
2. Bijeenkomst met de betrokkenen (supportgroep);
3. Het probleem uitleggen en empathie kweken;
4. De verantwoordelijkheid delen;
5. De groepsleden naar ideeën vragen;
6. De verantwoordelijkheid wordt overgegeven;
7. Gesprek met alle betrokkenen afzonderlijk.

Stap 4

Als het pestgedrag niet stopt kan de leerling er voor kiezen om een brief naar de pestcoördinatoren te sturen. De leerling kan een briefje stoppen in de desbetreffende dozen binnen de groep. De pestcoördinatoren legen deze regelmatig en kunnen op deze manier met leerlingen in gesprek gaan.

Stap 5

Bij herhaaldelijke ruzie/pestgedrag starten de fases van bestraffen en de daarbij horende consequenties. De leerkracht heeft het idee dat er sprake is van onderhuids pesten. In zo'n geval stelt de leerkracht een algemeen probleem aan de orde om langs die weg bij het probleem in de klas te komen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de uitgangspunten van "De Kracht van Acht".

Fase 1

Verschillende opties:

- Een of meerdere pauzes binnen blijven;
- Een schriftelijke opdracht, zoals een stelopdracht, over de toedracht en zijn of haar rol in het pestprobleem;
- Door gesprek: bewustwording voor wat hij/zij met het gepeste kind uithaalt;
- Afspraken maken met de pester over gedragsveranderingen. De naleving van deze afspraken komen aan het eind van elke week (gedurende een bepaalde periode) in een kort gesprek aan de orde.

Fase 2

Een gesprek met de ouders, als voorgaande acties op niets uitlopen. De medewerking van de ouders wordt nadrukkelijk gevraagd om een einde aan het probleem te maken. De school heeft alle activiteiten vastgelegd en de school heeft al het mogelijke gedaan om een einde te maken aan het pestgedrag.

Fase 3

Bij aanhoudend pestgedrag kan de IB-er de pestcoördinator/gedragsspecialist inschakelen.

Fase 4

Bij aanhoudend pestgedrag kan de IB-er externen inschakelen.

Fase 5

Bij aanhoudend pestgedrag kan er voor gekozen worden om een leerling tijdelijk in een andere groep te plaatsen binnen de school. Dit gaat altijd in overleg met directie en IB.

Fase 6

In extreme gevallen kan een leerling geschorst of verwijderd worden. Dit besluit neemt directie in overleg met IB.

Bijlagen

Bijlage 1 No Blame – approach

In de bovenbouw van onze school proberen we pestgedrag aan te pakken met de No blame-approach. Kenmerk van deze aanpak is dat getracht wordt de positieve kracht van de groep aan te spreken. Niet de pester(s) aanpakken, maar door mobilisatie van de groep het pesten doen stoppen. In die zin is het geen bestraffende maar een probleemoplossende methode om met pestproblemen om te gaan. Uitgangspunt is dat het belangrijker is het probleem op te lossen dan de pester te bestraffen.

Pesters hebben moeite zich in te leven in de gevoelens van anderen. Zij beseffen niet wat de gevolgen van hun gedrag zijn voor de gepeste leerling en zijn vaak geschokt wanneer ze daarmee geconfronteerd worden. De No Blame-aanpak biedt het voordeel dat het empathisch vermogen van de pester(s) en de omstanders wordt vergroot.

De aanpak sluit aan bij de manier waarop wij de kinderen van onze school via de uitgangspunten van “De Kracht van Acht” willen laten omgaan met gevoelens van henzelf en die van de ander.

De No blame-aanpak in zeven stappen:

1. Gesprek met de gepeste leerling

De leerkracht gaat in gesprek met de gepeste leerling. Het gaat in dit gesprek om het effect van het pesten op de gepeste leerling. Wat zijn z'n gevoelens. De leerling kan dit eventueel in een brief of tekening weergeven. Verder wordt de procedure van de aanpak besproken. De leerkracht vraagt toestemming aan de leerling om de brief of tekening te gebruiken. De leerling geeft aan welke leerlingen hij graag in de volgende stap in de supportgroep uitgenodigd wil hebben.

2. Bijeenkomst met de betrokkenen (supportgroep)

Uitgenodigd worden de pester(s), meelopers en ook leerlingen van wie men een positieve groepsinvloed kan verwachten. Totaal 5 tot 8 leerlingen. De gepeste leerling is niet aanwezig bij dit gesprek.

3. Het probleem uitleggen en empathie kweken

In een gesprek legt de leerkracht het probleem uit. Hij legt uit dat er een leerling is die zich erg ongelukkig voelt en dat de aanwezige leerlingen een bijdrage kunnen leveren om de leerling in kwestie te helpen. De leerkracht vermijdt elke vorm van beschuldiging en geeft duidelijk aan dat niemand straf krijgt. Op geen enkel moment bespreekt hij details over de voorvallen.

4. De verantwoordelijkheid delen

De leerkracht vertelt dat iedereen in de klas er medeverantwoordelijk voor is dat anderen zich prettig en veilig voelen. De supportgroep is bij elkaar geroepen om te helpen het probleem op te lossen.

5. De groepsleden naar ideeën vragen

De leerkracht vraagt aan iedere deelnemer om na te denken over manieren om het pesten te stoppen en het voor de gepeste leerling weer aangenaam te maken. Hij vraagt aan de leerlingen om hun ideeën zo concreet mogelijk te maken door hun zinnen te beginnen met “ik”.

6. De verantwoordelijkheid wordt overgegeven.

De leerlingen gaan nu aan het werk. Ze moeten de gelegenheid en de tijd krijgen hun goede voornemens uit te voeren. De leerkracht spreekt wel af dat hij hen na een of twee weken weer zal spreken.

7. Gesprek met alle betrokkenen afzonderlijk

De leerkracht vraagt aan alle leden van de supportgroep afzonderlijk, inclusief de gepeste leerling, of er iets verbeterd is. Misschien zijn niet alle voornemens geslaagd, maar het belangrijkste is dat het pesten is gestopt.

Bijlage 2: Schoolafspraken

- Leerlingen lopen rustig in de school;
- Hoofddeksels worden in de klas afgedaan;
- Mobiele telefoons (van leerlingen) zijn binnen de school en op het schoolplein uitgeschakeld;
- Elke leerkracht heeft de klassenafspraken zichtbaar in het lokaal hangen;
- Jassen en tassen hangen netjes aan de kapstok of liggen in de bakken onder de kapstok, eventueel worden per groep leerlingen hiervoor verantwoordelijk gesteld;
- Het eet- en drinkmoment is (in de groepen 3-8) een sociaal moment. Het streven is om op dit moment zo min mogelijk een filmpje aan te zetten;
- Trakteren zien wij het liefst zo gezond mogelijk. Als een leerling jarig is, mag hij of zij de klassen rond tijdens het eet- en drinkmoment. De leerlingen gaan de jaargroepen langs van de eigen jaargroep;
- Uitnodigingen voor kinderfeestjes worden niet op school uitgedeeld;
- Om kwart over acht staan de leerkrachten bij de deur van de klas om de kinderen te verwelkomen;
- Aan het einde van de schooldag gaan de leerlingen achter de leerkracht aan naar huis;
- Leerkrachten zijn samen verantwoordelijk voor alle kinderen op school. Wanneer er op de gang of buiten iets gebeurt (calamiteit/ruzie/ongewenst gedrag) spreekt een leerkracht de betrokken leerling(en) hierop aan. Deze leerkracht zorgt ervoor dat de leerkracht van de leerling(en) hiervan op de hoogte wordt gebracht;
- Leerlingen worden nooit voor straf op de gang gezet! Wanneer een leerling op een moment niet in de klas kan zijn (door bijvoorbeeld ongewenst gedrag), kan de leerkracht ervoor kiezen deze leerling bij een collega in de klas te zetten. De leerkracht vertelt de leerling waarom dit is en geeft ook aan wanneer de leerling weer terug mag naar de eigen klas.
De gang is een plek waar kinderen kunnen werken die meer rust nodig hebben. Op de gang werken groepjes kinderen samen aan specifieke opdrachten (Rekentijgers en Cnopus).

Beleidsplan Sociaal emotionele ontwikkeling



Giraffendroom

Ontstaan van het project

Frank en Gundi Gaschler hebben zich verdiept in het model van geweldloze communicatie van Marshall Rosenberg (2011). Met de geweldloze communicatie in het achterhoofd is de 'Giraffendroom' ontwikkeld. In de loop van de ontwikkeling van dit project, werd duidelijk aan de hand van de kerndoelen van sociale ontwikkeling op scholen, dat er behoefte is aan empathisch met elkaar omgaan, ongedwongenheid, eerlijkheid en communicatie die nuttig is voor de rest van het leven. Het 'Giraffendroom' project is met behulp van Sara Hartmann en Barbara Friedlein in 2005 ingevoerd in verschillende kleutergroepen.

Invoeren van het project

Het project 'Giraffendroom' heeft als doel de relatie tussen leerlingen, ouders en leerkrachten ook op de lange termijn, op een basis van wederzijds begrip, respect en waardering te bouwen. De leerkrachten leren daartoe alle benodigde vaardigheden, zodat ze zelf een begrip van het proces van geweldloze communicatie hebben en aan de leerlingen door te kunnen geven. De bedoeling van het project is om met de verspreiding van geweldloze communicatie zoveel mogelijk mensen te bereiken, leerlingen, ouders en leerkrachten worden daarom betrokken. Op deze manier ontstaat er een basis die bijdraagt aan het leren en aan de verdieping van waardevolle relaties. Het doel voor de leerlingen is het zelfbewustzijn van de leerlingen te vergroten, waarbij hun vaardigheden om in stress en conflictsituaties te communiceren vanuit sociale omgang te groeien. Tevens heeft het project als doel de taalbeheersing en het invoelingsvermogen te bevorderen.

De elementen van het project

Leren en bewustwording binnen dit project gebeurt op een indirecte en een directe manier.

Binnen de dagelijkse routines in een kleuterklas wordt er door de leerlingen ervaren hoe een waarderende houding eruit ziet. Ze worden in gevoelens en behoeften door de leerkrachten gehoord en begrepen. Leerlingen worden ondersteund om zich oprecht uit te drukken en ze leren om empathisch naar anderen leerlingen te luisteren. Tegelijkertijd leren leerlingen dat ook leerkrachten en ouders gevoelens en behoeften hebben. Ouders, leerkrachten en leerlingen gaan samen op weg om samen met elkaar en van elkaar te leren, te groeien, te ontdekken en te beleven. Het kost tijd om geweldloze communicatie te leren en te oefenen.

De directe toegang tot geweldloze communicatie ervaren de leerlingen door een verhaal. De 'giraffentaal' leren de leerlingen doordat er een babygiraf in de groep komt.

Giraffentaal

De giraf heeft het grootste hart van alle landdieren. Daarom zeggen we dat mensen die oprecht en liefdevol spreken, zich uitdrukken in giraffentaal. Deze giraffentaal omvat het duidelijk zeggen wat je voelt, behoeftes uitspreken en zich interesseren in een ander. Giraffen leven vreedzaam met andere dieren samen. Ze gebruiken geen geweld, omdat het goed met hen gaat. Als zij zelf of hun baby bedreigt wordt, zijn ze heel sterk en kunnen ze zich zelfs tegen leeuwen verdedigen.

De opzet van het project

Het verhaal van de babygiraf wordt in vijf onderdelen beschreven. Deze vijf onderdelen worden in vijf dagen (een schoolweek) beschreven. Het verhaal gaat over een babygiraf, die in de klas gevonden wordt en daar leert om zich als een giraf uit te drukken in de vier stappen van de geweldloze communicatie: waarneming, gevoel, behoefte en verzoek.

Dag 1	De babygiraf is verdwaald	Waarneming	
Dag 2	Hoe voelt de babygiraf zich?	Gevoelens	
Dag 3	Wat heeft de babygiraf nodig?	Behoeften	
Dag 4	Welk verzoek heeft de babygiraf aan ons?	Verzoek	
Dag 5	De mamagiraf komt en wij vieren feest		

Bij de didactische opbouw van het project is er afwisseling tussen beweging, spel, liedjes en luisteren. De duur van de onderdelen bedraagt ongeveer 30 minuten.

Op het Festival wordt er om de twee jaar gebruik gemaakt van de uitgebreide versie zoals hieronder beschreven. Het andere jaar is er wel aandacht voor de vier stappen van de geweldloze communicatie: waarneming, gevoel, behoefte en verzoek maar zonder het verhaal van de mamagiraf. De activiteiten passend bij deze vier stappen worden tevens ook uitgevoerd. Tijdens de oneven jaren wordt er gebruik gemaakt van de uitgebreide versie (2022 is een even jaar en wordt zonder het verhaal aandacht besteed aan de vier stappen).

Dag 1: De babygiraf is verdwaald (waarneming)

Materiaal

- Babygiraf;
- Symboolkaart waarneming (met fototoestel).

Inleiding

‘Ik wil jullie wat vertellen, kijk eens wat ik gevonden heb?’

De leerkracht laat achter haar rug de babygiraf zien.

‘Ik denk dat deze babygiraf verdwaald is. Zullen wij haar eens begroeten?’

Kringactiviteit

1. Hebben de leerlingen wel eens een giraf gezien? Waar was dit?

De leerlingen vertellen over eigen belevenissen.

2. Giraffen zijn hele bijzondere dieren. Welke eigenschappen heeft een giraf?

De leerlingen vertellen over wat zij zien: bruine vlekken, hoorntjes, lange hals. Ook de begrippen lief en leuk worden besproken. Hoe herken je het wanneer iemand lief of leuk is?

Spel

‘Zullen wij een spel spelen om ons aan de babygiraf voor te stellen?’

De leerlingen zitten in de kring. De leerlingen maken na het kijken van 10 seconden naar een ander een denkbeeldige foto. De leerling die de foto heeft gemaakt gaat in de kring en benoemt de eigenschappen van de andere leerling. (Dit mogen zichtbare eigenschappen zijn, kleur haar, kleur ogen, kleur trui maar ook karaktereigenschappen.

Afronding

‘Vinden jullie het goed dat de babygiraf in onze klas blijft tot haar mama weer terugkomt?’

De leerlingen vragen de babygiraf of zij wil blijven, maken een slaapplek voor haar en spelen met haar.

Dag 2: Hoe voelt de babygiraf zich? (gevoelens)

Materiaal

- Babygiraf;
- Symboolkaart gevoel (met hart);
- Groot hart met bevestigingspunten;
- Gevoelskaarten met de uitdrukkingen: bang, verdrietig, boos en blij.

Korte herhaling-terugblik

De volgende dag gaan we met zijn alleen naar de slaapplek van de giraf en maken wij deze liefdevol wakker. De leerkracht neemt de giraf op de arm. 'Goedemorgen babygiraf, kom je met ons mee? We gaan in de kring zitten. Wie van jullie wil vertellen wat wij gisteren met de babygiraf hebben beleefd?'

Inleiding

De leerkracht vraagt hoe het met de babygiraf gaat. De babygiraf laat zijn kop hangen. 'Wat denken jullie? Hoe voelt de giraf zich? Hoe kan je dat zien?'

De leerlingen vertellen over wanneer zij zich treurig, verdrietig, moe of bezorgd hebben gevoeld.

Spel

Weet jij hoe ik me voel?

De leerkracht laat de gevoelskaarten zien aan de leerlingen. Alle gevoelskaarten worden besproken (deze kaarten horen bij het rode hart). Elke leerling krijgt een gevoelskaart en beeldt dit gevoel uit. De anderen raden naar het gevoel.

Gevoelskaarten

De leerlingen hebben gezien dat de giraf zich verdrietig voelt. Hoe voelen de leerlingen zich? De leerlingen benoemen wat zij voelen en plakken de gevoelskaart op het hart.

Afronding

Zingen van het lied: If you happy and you know it, clap your hands.

De giraf vindt het fijn als er samen met hem gespeeld wordt. Als je verdrietig bent vindt je het soms fijn dat je samen bent.

De leerlingen mogen tijdens de speel- werkles spelen met de giraf.

Dag 3: Wat heeft de babygiraf nodig? (behoeften)

Materiaal

- Babygiraf;
- Symboolkaart gevoel (met schatkist);
- Groot hart met bevestigingspunten;
- Gevoelskaarten met de uitdrukkingen: bang, verdrietig, boos en blij;
- Teken- en knutselmateriaal.

Korte herhaling-terugblik

De volgende dag gaan we met zijn alleen naar de slaapplek van de giraf en maken wij deze liefdevol wakker. De leerkracht neemt de giraf op de arm. 'Goedemorgen babygiraf, kom je met ons mee? We gaan in de kring zitten. Wie van jullie wil vertellen wat wij gisteren met de babygiraf hebben beleefd?'

Introductie

'Gisteren was de babygiraf verdrietig en bang omdat zij graag wilde dat iemand bij haar was. Hoe voelde jij je babygiraf toen je behoefte aan spelen en samen zijn werden vervuld?' De babygiraf laat het gevoelskaartje blij zien.

'Wat heeft de babygiraf nog meer nodig?'

Samen met de leerkracht wordt er een woordveld gemaakt (voorbeeld antwoorden: eten, drinken, slapen, huis, mama, liefde, elkaar helpen etc.)

Creatieve oefening

'Wij hebben zoveel behoeften gevonden wat de babygiraf nodig heeft. Wat hebben jullie nodig? Wat vinden jullie belangrijk?'

Iedere leerling zoekt, tekent of knutselt iets dat belangrijk en waardevol is voor hem of haar. Dit wordt klassikaal verzameld en besproken.

Afronding

De leerkracht kiest één van de behoeften van de leerlingen en geeft hier gehoor aan. Bijv. Wanneer de leerlingen om rust vragen kan de leerkracht een verhaal voorlezen.

Dag 4: Welk verzoek heeft de babygiraf aan ons? (verzoek)

Materiaal

- Babygiraf;
- Teken- en knutselmateriaal;
- Symboolkaart verzoek.

Korte herhaling-terugblik

De volgende dag gaan we met zijn alleen naar de slaapplek van de giraf en maken wij deze liefdevol wakker. De leerkracht neemt de giraf op de arm. 'Goedemorgen babygiraf, kom je met ons mee? We gaan in de kring zitten. Wie van jullie wil vertellen wat wij gisteren met de babygiraf hebben beleefd?'

Inleiding

De babygiraf wordt helemaal stil. 'Ben je zo stil omdat je graag bij je mama wil zijn?' De babygiraf knikt met haar hoofd.

De leerlingen bedenken een plan om de mama van de babygiraf te kunnen bereiken. De leerkracht stuurt aan op de ideeën om de mamagiraf te vinden.

Een paar ideeën zijn:

- Posters;
- Schilderijen;
- Brief schrijven;
- Politie bellen;
- Ballonnenactie (met zoekkaarten).

Creatieve oefening

Samen met de leerlingen het plan/idee vormgeven.

Afronding

De kleine giraf voelt zich blij. 'Ben je nu opgelucht en blij omdat je merkt dat je begrepen wordt?' De leerlingen benoemen hoe zij het vinden dat de mamagiraf snel komt.

Dag 5: We vieren feest, de mamagiraf komt?

Materiaal

- Babygiraf;
- Mamagiraf;
- Teken- en knutselmateriaal;
- Symboolkaart: hart, schatkist, behoeften en verzoek;
- Materiaal om een feestje te vieren: plastic bekertjes, ranja en een koekje voor iedere leerling.

Antwoord van mamagiraf

Ook deze dag gaan we met zijn allen naar het bedje van de babygiraf en maken haar zachtjes wakker. De leerlingen vinden de brief met een antwoord van de mamagiraf.

‘Je mama heeft ons geschreven:’

Mijn baby is bij jullie (waarneming)

Wat ben ik blij om dat te horen (gevoel)

En ik wil niets liever dan dat baby weer dicht bij mij is (behoefte)

Ik kom zo snel mogelijk naar jullie toe. Willen jullie de brief aan mijn baby voorlezen, zodat ze weet dat ik snel kom (verzoek)

Wanneer de brief wordt voorgelezen laat de leerkracht de passende symboolkaarten zien en maakt de bijbehorende beweging:

Waarneming	Handen als fototoestel	Symboolkaart met het fototoestel
Voelen	Handen op je hart	Symboolkaart met het hart
Behoefte	Handen op je buik	Symboolkaart met de schatkist
Verzoek	Handen open	Symboolkaart met het venster

Voorbereiding voor de aankomst van mama

‘Als de mama straks komt, hebben jullie dan zin om samen een feest voor te bereiden?’

De leerlingen overleggen, hoe ze de mamagiraf willen begroeten, bijvoorbeeld met een lied of een dans (die de babygiraf met hen geleerd heeft) en door de slingers op te hangen voor een klein feestje.

Begroeten en vieren

De mamagiraf komt binnen. Dolblij begroet zij haar baby en de leerlingen. Mamagiraf en de baby krijgen eerst de tijd om elkaar te knuffelen. De leerlingen laten het lied horen dat zij hebben geoefend. De mamagiraf bedankt de leerlingen in giraffentaal: Als ik hoor van babygiraf dat ze zich bij jullie in de groep goed heeft gevoeld dat voel ik mij gelukkig, omdat het voor mij belangrijk is dat we voor elkaar zorgen en rekening houden met elkaar. Dankjewel. Nu wil ik graag vertellen wat ik vannacht gedroomd heb. Willen jullie dat horen?

Gisteren heb ik gedroomd dat alle mensen net als giraffe praten en dat ze zeggen hoe het met hen gaat en dat zij zich bezighouden met hoe het met anderen gaat. Ik heb gedroomd dat wij elkaar geen pijn meer doen, geen plagerijen en geen spullen meer wegpakken. In mijn droom hebben leerlingen geleerd om als giraf te praten en te doen. Ze zeggen wat ze nodig hebben en luisteren naar wat anderen nodig hebben. Zij zoeken gezamenlijk naar oplossingen zodat het met iedereen goed gaat. De leerkracht overlegt met de leerlingen of zij ook giraffentaal willen leren. Je leert hoe je dan met andere leerlingen kan praten, ze kan begrijpen en je leert naar anderen luisteren.

Afronding

Mama en babygiraf spreken af, dat ze in de kleuterklas blijven om de leerlingen te ondersteunen, met ze te spelen en om ze giraffentaal te leren. Als afsluiting wordt er een feestje gevierd met slingers en een koekje en een beker ranja.

Project Giraffendroom verdieping

Als het eerste deel van de invoering van geweldloze communicatie is afgerond, blijven de beide giraffe in de kleuterklas. De giraffes nemen een plek in de Kracht van 8 kist in. Deze kist is open en biedt ruimte voor gesprek, het oplossen van conflicten en voor rust. leerlingen kunnen vanuit de kist met de giraffe spelen en hun hart luchten.

Na het starten met de Giraffentaal is er ruimte nodig voor inoefening en verdieping van het geleerde. Het doel is dat de leerlingen en de leerkrachten, door herhaling en gezamenlijk leren, vertrouwd raken met het proces van de geweldloze communicatie.

Verdiepingsoefeningen voor waarneming

Bij deze oefeningen leren leerlingen om zichzelf en de omgeving waar te nemen en hun waarnemingen zonder beoordeling weer terug even. Bij alle oefeningen is het van belang de symboolkaart waarneming te laten zien aan de leerlingen. De gespreksthema's zijn: wie ben ik, hoe neem ik mijzelf en anderen waar, en het bespreken van de vijf zintuigen.

Boekentips

- En ik, en ik, en ik allemaal kinderen (E. Damon);
- Billen, buikje, benen (B. Sluyzer);
- Hoofd, schouders, knie en teen (A. Bon).

Creatieve ideeën

- Zelfportret maken;
- Hand- voetafdruk maken;
- Kinderpaspoort maken;
- Leerling omtrekken op behangpapier of op het plein met stoepkrijt, lichaamsdelen benoemen.

Liedjes

- Hoofd, schouders, knie en teen (<https://www.youtube.com/watch?v=4bwxuT2uf2E>);
- Met de vingertjes (<https://www.youtube.com/watch?v=c7DceNQZ6C4>).

Zintuigspelletjes

- Een voorwerp wordt weggenomen, de leerlingen benoemen welke ontbreekt (zien);
- Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet (zien);
- Wie is de leider? De leerlingen doel een bepaalde leerling na, bewegingen, geluid, spreek, intonatie (zien/horen);
- Beroepen/dieren/voorwerpen uitbeelden (zien);
- Luisteren naar dierengeluiden, welk dier hoor je? (horen);
- Bouw eens... Bouw precies hetzelfde als uitgelegd wordt door een ander zonder te kijken, alleen door te luisteren (horen);
- Leerlingen lopen met blote voeten en gesloten ogen door bakken met water, scheerschuim, watten, veren etc. (voelen);
- Gat in een doos maken en met de hand voorwerpen voelen en benoemen die erin zitten (voelen);
- Een leerling heeft een blinddoek en voelt aan een ander, wie is dit? (voelen);
- Met een blinddoek eten proeven en raden (proeven);
- Met gesloten ogen geuren ruiken en raden (ruiken).

Verdiepingsoefeningen voor de gevoelens

Om je in een empathische verbinding te kunnen begeven, is het erkennen van de gevoelens van andere mensen een wezenlijke voorwaarde. De volgende oefeningen ondersteunen leerlingen daarin, eigen gevoelens door lichaamshouding en mimiek uit te drukken, respectievelijk non-verbale signalen bij anderen te herkennen. De oefeningen zullen de leerlingen in staat stellen hun gevoelens en de gevoelens van anderen te verwoorden. Bij alle oefeningen is het van belang de symboolkaart gevoel te laten zien aan de leerlingen.

Boekentips

- Het kleine geheim van Pieter (B. Elias);
- Het angsthuisje (J. Thornhill).

Creatieve ideeën

- Een gevoelsbarometer in de groep hangen;
- Smiley stickers uitdelen;
- Gevoelsmemorie: kaarten gebruiken waarbij de leerlingen hetzelfde gevoel moeten zoeken. Dit kan ook met foto's van de leerlingen.
- Collages maken met verschillende gevoelens, deze uitknippen uit kranten en tijdschriften.

Liedjes

- Ik ben vandaag zo vrolijk, zo vrolijk (Herman van Veen);
- Ik ben zo boos (Dirk Schele).

Gevoelsspelletjes

- Gevoelens uitbeelden aan de groep, anderen raden welk gevoel er uitgebeeld wordt;
- Leerlingen masseren elkaar (massagekaarten uit de kracht van 8 kist);
- Twee leerlingen zitten tegenover elkaar, wie kan het langste volhouden om niet in de lach te schieten.

Verdiepingsoefeningen voor de behoeften

Alle mensen, zowel leerlingen als volwassenen hebben dezelfde behoeften: nabijheid, liefde, erkenning, autonomie/zelfstandigheid, respect, orde, vertrouwen en nog een aantal meer.

Geweldloos betekent dat we een houding willen innemen, die zowel onze behoeften als ook de behoeften van anderen in acht nemen: menselijk samenleven bevordert de bereidheid zelf een bijdrage aan dit succes, zich in behoeften van anderen te verplaatsen, afspraken voor het samenleven te respecteren en ook verder te ontwikkelen.

De leerlingen leren, een bewustzijn voor verschillende behoeften te ontwikkelen en die te benoemen. Daardoor krijgen zij echt een zelfbewustzijn en de mogelijkheid deze met anderen te delen. Bij alle oefeningen is het van belang de symboolkaart behoefte te laten zien aan de leerlingen.

Gespreksthema's

- Situaties uitspelen: 'Wat voelde je toen? Wat had je toen nodig?'

Boekentips

- Ga je mee Kleine beer? (M. Waddell);
- Goed zo Kleine beer? (M. Waddell);
- Welterusten Kleine beer? (M. Waddell);
- Rupsje nooit genoeg (E. Carle);
- Wil jij mijn vriendje zijn? (E. Carle).

Creatieve ideeën

- Behoeftes aan rust en ontspanning vervullen, terwijl de leerlingen kleuren of tekenen meditatieve muziek op zetten.

Kringactiviteit

- Behoeften raden: wat heeft iemand nodig als hij/zij ziek is, als hij/zij zich eenzaam voelt, als hij/zij is gevallen etc.

Verdiepingsoefeningen voor het verzoek

Nadat er is uitgelegd aan een ander wat er in ons aan gevoelens en behoeftes leeft laten de leerlingen nu concrete mogelijkheden zien. De leerlingen ervaren, hoe ze wat ze nodig hebben ook kunnen ontvangen. Leerlingen leren dat zij zelf de kracht hebben problemen en conflicten op te lossen en daarmee de verantwoording voor hun doen overnemen. Bij alle oefeningen is het van belang de symboolkaart verzoek te laten zien aan de leerlingen.

Gespreksthema's

- Als je een bepaalde emotie ziet, wat zou iemand nodig kunnen hebben?
- Welke vragen zou je kunnen stellen wanneer je veel dorst hebt, je het heel koud hebt, je liever buiten wil spelen in plaats van binnen.

Liedjes

- Schipper mag ik overvaren ja of nee.

Spelletjes

- Alle leerlingen zitten in de kring. De leerkracht stelt een vraag aan de leerling 'wil jij voor mij huppelen?'. De leerling mag leren om ook nee te zeggen tegen een ander.
- Wensboom: de leerlingen schrijven wensen en plakken deze in de boom. Iedere dag kan er gekeken worden of er een wens vervuld kan worden.

Afsluiting

Ik zie (met je handen een fototoestel nadoen en de symboolkaart fototoestel aanwijzen)

Ik voel (met je handen bij je hart en de symboolkaart hart aanwijzen)

Ik heb nodig (met je handen op je buik en de symboolkaart schatkist aanwijzen)

Ik vraag (met je handen een open houding laten zien en de symboolkaart venster aanwijzen).

Verdiepingsoefeningen mededogen

Het reilen en zeilen in een kleutergroep wordt gekenmerkt door spel, plezier, creativiteit, leergierigheid, ongedwongenheid, wederzijds respect, begrip en samenwerking. Daarbij leveren de leerkrachten een enorme prestatie om aan de veelvuldige eisen te voldoen. Uiteindelijk functioneert ons leren en groeien juist doordat wij bestaande en nieuwe strategieën afwegen en uitproberen, aan de hand van de vervulling van onze behoeften. De leerlingen leren oprecht uit te drukken wat hun beweegt en ze leren empathisch te luisteren naar wat de ander beweegt. Dat brengt ze van beweren en interpretaties naar anderen.

Mediaton met of tussen leerlingen

Bemiddeling onder leerlingen verschilt nauwelijks van het gebeuren bij volwassenen. Het heeft enkele van de volgende aspecten:

- Leerlingen zijn zelden gewend om conflicten zelf op te mogen lossen. Leerlingen beschikken over genoeg vaardigheden om bij elkaar te kunnen bemiddelen. Wat de leerling nodig heeft is oefening en een kader waarmee ze het kunnen doen, met geduld en vertrouwen van de volwassenen.
- Leerlingen zoeken in conflicten snel naar schuldigen en naar goed of slecht gedrag. Dit blokkeert de bereidheid de ander te willen begrijpen. Het helpt als de bemiddelaar het gedrag en de voorgestelde oplossingen oordeelvrij begroet en ontvangt in plaats van de be- en veroordelen.
- De spreekvaardigheid van leerlingen is minder ontwikkeld als die van volwassenen. Belangrijk is het daarom vast te stellen dat wat er gezegd wordt ook begrepen wordt door een ander. Dit gebeurt als de waarnemingen, gevoelens en behoeften van de anderen herhaald worden.
- Bemiddeling onder leerlingen gaat vaak snel. Oplossingen lijken vaak weinig toereikend. Vaak blijken deze oplossingen wel te werken, vertrouwd op de vaardigheden van de leerlingen.

Literatuurverwijzing

Gaschler, F., & Gaschler G. (2000). Verstehen was du wirklich brauchst, giraffentraum. München: Kösel-Verlag.

Marshall, R. (2011). Geweldloze communicatie. Rotterdam: Lemniscaat.

Mol, J. (2012). De giraf en de jakhals in ons. Amsterdam-Zuidoost: SWP.

Mol, J. (2005). Opgroeien in vertrouwen. Amsterdam-Zuidoost: SWP.

Bijlage 4: Cyclus ZIEN!

Cyclus ZIEN a.d.h.v. HGW

Oktober

Invullen ZIEN door de groepsleerkrachten, leerlingen groep 5 t/m 8 vullen leerlingenlijsten in (waarnemen).

Gedragsspecialisten; brengen opbrengsten SEO in kaart. IB wordt meegenomen door de specialisten in de voorbereiding van de groepsbespreking.

Leerlingen worden aangemeld door de groepsleerkracht bij IB voor een observatie van de gedragsspecialisten. Het groepsplan wordt naar aanleiding van de groepsbespreking kloppende gemaakt en uitgevoerd in de klas (begrijpen/wegen/ plannen & handelen).

Gedragsspecialisten delen samen met IB de opbrengsten aan directie.

Januari

Gedragsspecialisten maken een rondje voor de tussenevaluatie van de groepsplannen. Groepsplannen worden in samenspraak met de specialisten bijgesteld door de groepsleerkrachten (Evalueren).

Maart

Invullen ZIEN door de groepsleerkrachten voor de tweede keer dit schooljaar, leerlingen groep 5 t/m 8 vullen leerlingenlijsten in (waarnemen).

Gedragsspecialisten; brengen opbrengsten SEO in kaart. IB wordt meegenomen door de specialisten in de voorbereiding van de groepsbespreking.

Leerlingen worden aangemeld door de groepsleerkracht bij IB voor een observatie van de gedragsspecialisten. Het groepsplan wordt naar aanleiding van de groepsbespreking kloppende gemaakt en uitgevoerd in de klas (begrijpen/wegen/ plannen & handelen).

Gedragsspecialisten delen samen met IB de opbrengsten aan directie.

Juni

Groepsplan afsluiten en informatie beschrijven in de warme overdracht met nieuwe leerkracht.



Regels met betrekking tot het invullen van ZIEN!

- Leerlingen van groep 1 worden tijdens het eerste afnamemoment meegenomen wanneer zij voor de zomervakantie zijn gestart. Leerlingen van groep 1 worden tijdens het tweede afnamemoment meegenomen wanneer zij voor de kerstvakantie zijn gestart. Bij de leerlingen van groep 1 ligt de aandacht bij het welbevinden en de betrokkenheid;
- Iedere groepsleerkracht vult een lijst in voor een groep. Tenzij een leerkracht één dag in een groep werkt;
- Groepsplannen worden opgeslagen in Parnassys ([groep – map – opslaan als document](#)); Wanneer er rode of oranje kleuren ontstaan bij zowel de leerkrachtvragenlijst als een leerlingvragenlijst wordt er altijd een kindgesprek gevoerd. Er wordt een verslag gemaakt van dit gesprek en dit wordt opgeslagen in Parnassys.

Groepsplan sociaal emotioneel leren

Groep: Leerkracht(en):	Startdatum groepsplan: Datum tussenevaluatie: Einddatum groepsplan:	
Groepsniveau Welke categorie (dimensie) valt je op? Wat valt je daaraan op? Hoe zie je dit terug in je groep? (Beschrijf dit in de kolom hiernaast) (BT – WB – SI – SF – SA – IB – IL)		

Notitie groepsbespreking 1

Specialisten:

--

IB:

--

Preventie niveau	Doelen Wat wil ik bereiken?	Onderwijsbehoeften	Competenties ZIEN!	Ondersteuningsbehoefte leerkracht	Activiteiten Hoe en wat?	Organisatie Wie en wanneer?	Evaluatie Wijze meten van effect
Preventie niveau 1 <i>Hele groep</i>		Wat hebben de leerlingen nodig? <i>De leerlingen hebben een leerkracht nodig die hen vertrouwen geeft in hun eigen kunnen.</i>	Aan welke competentie ga je werken en waarom? .	Wat heeft de leerkracht nodig om de groep de gewenste aanpak te bieden?	Concrete activiteiten beschrijven die je met deze groep leerlingen gaat doen. Denk aan: groepsvorming, kracht van 8 lessen, een algemeen aandachtspunt. Zie tips ZIEN!		Tussenevaluatie Eindevaluatie
Preventie niveau 2 <i>Subgroepen</i> Namen:							
Preventie niveau 3 <i>Enkelen</i> Namen:							

Zorgen rondom thuissituatie <i>Enkelen</i> Namen:	<i>Leerlingen die zichtbaar moeite hebben met de thuissituatie, zoals: gescheiden ouders, verhuizing, verzorging, ziekte, overlijden. Kinderen die hulp krijgen van bijvoorbeeld SMW, jeugdzorg, Intraverte, KIES, Playing for Success etc. Noteer hier ook de eventuele extra hulp die je deze kinderen zelf biedt!</i>		
	<i>Naam</i>	<i>Wat?</i>	<i>Hulp</i>
Wat kan ik niet doen en wat zal dus elders onderbracht moeten worden? Overige afspraken (nader onderzoek, ambulante begeleiding, gesprekken ouders)			

Evaluatie

Preventie niveau	Tussenevaluatie + eventuele nieuwe doelen	Eindevaluatie
Preventie niveau 1 <i>Hele groep</i>		
Preventie niveau 2 <i>Sommigen</i> Namen:		
Preventie niveau 3 <i>Enkelen</i> Namen:		

Groepsplan sociaal emotioneel leren

Groep: Leerkracht(en):	Startdatum groepsplan: Datum tussenevaluatie: Einddatum groepsplan:	
Groepsniveau Welke categorie (dimensie) valt je op? Wat valt je daaraan op? Hoe zie je dit terug in je groep? (Beschrijf dit in de kolom hiernaast) (BT – WB – SI – SF – SA – IB – IL)		

Notitie groepsbespreking 2

Specialisten:

--

IB:

--

Preventie niveau	Doelen Wat wil ik bereiken?	Onderwijsbehoeften	Competenties ZIEN!	Ondersteuningsbehoefte leerkracht	Activiteiten Hoe en wat?	Organisatie Wie en wanneer?	Evaluatie Wijze meten van effect
Preventie niveau 1 <i>Hele groep</i>		Wat hebben de leerlingen nodig? <i>De leerlingen hebben een leerkracht nodig die hen vertrouwen geeft in hun eigen kunnen.</i>	Aan welke competentie ga je werken en waarom? .	Wat heeft de leerkracht nodig om de groep de gewenste aanpak te bieden?	Concrete activiteiten beschrijven die je met deze groep leerlingen gaat doen. Denk aan: groepsvorming, kracht van 8 lessen, een algemeen aandachtspunt. Zie tips ZIEN!		Tussenevaluatie Eindevaluatie
Preventie niveau 2 <i>Subgroepen</i> Namen:							
Preventie niveau 3 <i>Enkelen</i> Namen:							

Zorgen rondom thuissituatie <i>Enkelen</i> Namen:	<i>Leerlingen die zichtbaar moeite hebben met de thuissituatie, zoals: gescheiden ouders, verhuizing, verzorging, ziekte, overlijden. Kinderen die hulp krijgen van bijvoorbeeld SMW, jeugdzorg, Intraverte, KIES, Playing for Success etc. Noteer hier ook de eventuele extra hulp die je deze kinderen zelf biedt!</i>		
	<i>Naam</i>	<i>Wat?</i>	<i>Hulp</i>
Wat kan ik niet doen en wat zal dus elders onderbracht moeten worden? Overige afspraken (nader onderzoek, ambulante begeleiding, gesprekken ouders)			

Evaluatie

Aantekening warme overdracht:

Empty space for notes

Bijlage 4: Incidentenregistratie

OOZ MELDINGSFORMULIER VOOR HET REGISTER VAN ARBEIDSONGEVALLEN

1. Volgnummer van het ongeval:.....
2. Dag en datum ongeval:..... Tijdstip ongeval:.....
Les:..... Leerkracht/Docent:.....Afdeling:.....
3. Betrokken personeel:
4. Soort ongeval:
 - ☐ ongeval met licht letsel dat **zonder** verzuim heeft geleid
 - ☐ ongeval met letsel met bezoek aan artspraktijk/ziekenhuis
 - ☐ ongeval met enig letsel dat tot verzuim heeft geleid, maar naar het zich laat aanzien **geen** blijvend letsel of ziekenhuisopname tot gevolg zal hebben;
 - ☐ ongeval met ernstig letsel (blijvend letsel of ziekenhuisopname);
 - ☐ ongeval met dodelijke afloop;
 - ☐ ongeval met materiële schade;
 - ☐ gebeurtenis waarbij gevaar voor de veiligheid of gezondheid van werknemers en/of leerlingen en/of derden heeft bestaan.
5. Naam slachtoffer :
Status :
Leeftijd slachtoffer :
6. Beschadigd materiaal :
Kwetsuur :
7. Plaats ongeval :
8. Soort werkzaamheden waarbij het ongeval plaatsvond:
 - ☐ op weg van/naar school
 - ☐ tijdens schooltijd (les), n.l.(lokaalnummer/locatie)
9. Toedracht ongeval :
.....
10. Getuige(n) incident :
- Naam:..... Naam:.....
Adres:..... Adres:.....
Tel:..... Tel:.....

11. Schade in geld en/of verzuim :

12. Externe hulpverlening ingezet?

☐ neen

☐ ja, namelijk(arts/ziekenhuis/ambulance)

13. Voorgestelde maatregelen ter voorkoming van herhaling:

.....

14. Voortgang realisatie maatregelen:

.....

15. Beschrijving hulpverlening

.....

16. Vervolgactie(s):
- ☐ verbandtrommel (receptie) aanvullen
 - ☒ invullen proces van ongeval
 - ☐ overig, n.l.
 - ☐ organisatorische aanpassing(en)
 - ☐ reparatie
 - ☐ nazorg, n.l.

17. Overige opmerkingen/bijzonderheden

.....

18. Naam van de invuller (inclusief ondertekening):

Plaats

Jaar

.....

.....

Hoofd BHV

Leerkracht/docent/BHV-er

Voor gezien,

.....

Schoolleiding

.....

Bijlage 5: Grensoverschrijdend gedrag

Categorieën:

- Verbaal geweld
- Bedreiging
- Fysiek geweld
- Grove pesterijen
- Sexuele intimidatie
- Sexueel misbruik

Stap	Actie	Wie
1.	De leerkracht probeert een eind te maken aan de situatie. Dit kan door: • het versterken van het persoonlijk contact; • spiegelen van het gedrag; • isolatie binnen de groep; • een aangepast takenpakket.	Leerkracht
2.	De leerkracht verwijst de leerling, met voldoende werk , naar een (ambulante) collega. De leerkracht stelt zowel de IB-er als de directeur op de hoogte.	Leerkracht (Ambulante) collega directeur
3.	De leerling wordt voor de rest van het dagdeel onder toezicht/verantwoordelijkheid van hem/haar gesteld.	Zie stap 2
4.	De leerkracht stelt na afloop van het dagdeel de ouder(s) op de hoogte en vraagt om het grensoverschrijdend gedrag te bespreken met hun kind.	Leerkracht
5.	De leerkracht wacht het volgende dagdeel of de volgende dag bij de ingang van de klas de leerling op en spreekt zijn/haar verwachting uit voor het nieuwe dagdeel of de nieuwe dag.	Leerkracht
6.	De directeur kan bij herhaling besluiten tot twee dagdelen apart werken.	Leerkracht Directeur
7.	Bij geen verbetering van het gedrag wordt in onderling overleg een contract opgesteld met daarin opgenomen de afspraken, het gewenste gedrag en de eventuele sancties. Dit contract wordt besproken met en ondertekend door de leerling, de ouder(s) de leerkracht en de intern begeleider.	Leerkracht Intern begeleider Ouder(s) Leerling
9.	Bij het niet nakomen van het contract wordt de leerling, met voldoende werk, verwezen naar de (waarnemend) directeur. De directeur stelt de ouder(s) op de hoogte.	Leerkracht (waarnemend) directeur
10.	Indien noodzakelijk vraagt de directeur de ouder(s) hun kind op te halen van school.	(waarnemend) directeur
11.	Bij afwezigheid van de (waarnemend) directeur neemt de leerkracht zelf contact op met de ouder(s).	Leerkracht
12.	Bij herhaling vindt overleg plaats tussen ouder(s), leerkracht en de (waarnemend) directeur. In onderling overleg kan besloten worden de leerling maximaal twee dagen thuis te houden.	Directeur

Bovenstaande wordt door de leerkracht in ParnasSys verwerkt.

Indien tenslotte bovenstaande onvoldoende resultaat oplevert, gaan we over tot de bovenschoolse regeling schorsing en verwijdering (zie schoolveiligheidsplan bijlage 23).

Bijlage 6: Schokkende gebeurtenis

Het is te hopen dat we nooit geconfronteerd zullen worden met een schokkende gebeurtenis, waarbij kinderen of leerkrachten betrokken zijn. Gelukkig komen deze gebeurtenissen in onze samenleving betrekkelijk weinig voor.

Voor mensen die er wel mee te maken krijgen komt een dergelijke gebeurtenis doorgaans erg onverwacht en is men er meestal onvoldoende op voorbereid.

Op zo'n moment is het plezierig om een protocol bij de hand te hebben waarin staat, welke stappen er moeten worden genomen.

Het protocol kan bij allerlei schokkende gebeurtenissen worden gebruikt. Niet alleen bij de plotselinge dood van een leerling of leerkracht, maar ook bij een gijzeling of een grote brand in de school. Bij de opvang van slachtoffers blijft een aantal belangrijke aandachtspunten immers hetzelfde.

Waarom dit protocol?

Door het onverwachte en overweldigende karakter van dergelijke gebeurtenissen raken mensen overspoeld door heftige gevoelens.

Vaak overheerst een machteloos gevoel. Dit protocol moet ons houvast bieden in deze situaties.

Het bericht

De melding komt binnen op school. Het bericht wordt direct doorgegeven aan de directie.

tel school: (038)-4203287

tel directeur: 06-10925101

tel IB-ers: 06-25007840 / 06-15023506

Als de onheilstijding niet rechtstreeks van de ouders / partner, arts of de politie komt, moet eerst gecontroleerd worden of de berichtgeving juist is. De directeur roept direct het crisisteam bij elkaar. direct betekent: tijdens de les, 's avonds laat, in het weekend en eventueel zelfs in de vakantie.

Bij de plotselinge dood van een leerling of een leerkracht op school is het vanzelfsprekend dat de ouders/familie direct worden geïnformeerd, bij voorkeur door de directeur. Wanneer ouders/partner niet bereikbaar zijn, kan hulp van de politie worden ingeroepen.

Vorming van een crisisteam

De plotselinge dood van iemand vraagt om een goed gecoördineerde reactie van de school.

* De directeur

* De intern begeleider

* De groepsleerkracht

*

* Een vertegenwoordiger van de M.R.

Het crisisteam komt bij elkaar z.s.m. na het bericht. De betrokken leerkracht(-en) wordt/worden op de hoogte gesteld. Tot half 11 's avonds leerkrachten informeren (belpiramide). Voor schooltijd team informeren > kwart voor acht aanwezig. Komt het bericht voor de ochtendpauze > dan informatie om 10 uur. (De kinderen blijven dan in de pauze binnen > spelletjes). Komt het bericht na de ochtendpauze dan informatie na schooltijd om 15.00 uur. Afhankelijk van het moment van berichtgeving wordt door het crisisteam bepaald wanneer de informatie naar collega's en kinderen dient plaats te vinden. Het kan dus zijn dat er afgeweken wordt van bovenstaande tijden.

Het crisisteam

Het crisisteam is verantwoordelijk voor:

- informatie van de betrokkenen;
- organisatorische aanpassingen/aanpassen lesrooster;
- opvang van leerlingen en collega's;
- contacten met ouders;
- regelingen in verband met rouwbezoek en uitvaart;
- rouwverwerking op schoolniveau/bijeenkomst;
- administratieve afwikkeling/post onderscheppen;
- nazorg.

Gegevens verzamelen

- Wat is er gebeurd?;
- Bij een ongeval: wie waren erbij betrokken?;
- In welke klas zit het overleden kind?;
- Heeft het overleden kind broertjes of zusjes op school?;
- Met wie is het overleden kind bevriend?;
- Waar zitten die kinderen op dit moment?;
- Welke leerlingen en leerkrachten zijn absent?

Het verstrekken van informatie

Het crisisteam gaat na wie geïnformeerd moet worden over het overlijden en op welke wijze:

- de groepsleerkracht;
- het team;
- de klas van de leerling;
- familieleden zoals broertjes en/of zusjes;
- ex – klasgenoten;
- vrienden en vriendinnen uit andere groepen;
- overige leerlingen (denk ook aan zwembad en gymzaal);
- ouders;
- M.R.;
- schoolbestuur;
- personen die mogelijk contact opnemen met de familie zoals externe hulpverlening, G.G.D. enz.

Taakverdeling

Het crisisteam spreekt af wie welke personen en/of instanties informeert. Bijzondere aandacht moet er zijn voor de nauwst betrokkenen. Zeker nauwe betrokkenen moeten het bericht op een zorgvuldige wijze krijgen.

Indien nodig besluit het crisisteam om het lesrooster aan te passen (voor de hele school of alleen de betreffende groep). Nadenken over het programma voor de komende dag/dagen. Organisatorische aanpassingen als; de direct betrokkenen worden uit de klassen gehaald en in een aparte kamer uitvoerig geïnformeerd. Het team wordt bij elkaar geroepen en geïnformeerd. De klassen worden geïnformeerd door de groepsleerkracht en indien nodig met nog een leerkracht.

De ouders van de groep worden bij voorkeur telefonisch geïnformeerd indien mogelijk door leden van het crisisteam. De ouders van de groep worden ook schriftelijk op de hoogte gesteld en gehouden.

Alle ouders van de school worden schriftelijk geïnformeerd. Zorg, voor mogelijke opvang voor individuele kinderen. Binnen de school dient opvangmogelijkheid te zijn voor ouders. Denk na over de rol die contactouders kunnen spelen. En de vlag halfstok hangen.

Contacten met ouders van de overige leerlingen

Informeer de ouders via een brief over:

- de gebeurtenis;
- organisatorische / roosteraanpassingen;
- de zorg voor de leerlingen op school;
- contactpersonen op school;
- regels over aanwezigheid;
- rouwbezoek en aanwezigheid bij de uitvaart;
- eventuele afscheidsbijeenkomst op school;
- nazorg voor de leerlingen;
- eventuele rouwprocessen bij kinderen en problemen die zich daarbij kunnen voordoen.

Organisatorische aanpassingen

Als leerlingen per se naar huis willen, ga na of de ouders thuis zijn, op de hoogte zijn en hun kind kunnen ophalen of zorg voor begeleiding naar huis. Afzeggen van bijeenkomsten/feesten/contactavonden. Regel desgewenst de organisatie van een afscheidsbijeenkomst op school.

Administratieve zaken

Handel de administratieve zaken zorgvuldig af.

Ga zorgvuldig om met alles wat er van het overleden kind nog op school is: voor ouders zijn dit heel waardevolle zaken. Geef geen bezittingen mee aan broertjes of zusjes! Tijdens latere contacten kunnen ook financiële zaken ter sprake komen, zoals eventueel (gedeeltelijke) restitutie van ouderbijdragen.

Leerkrachten en hun emoties

Wanneer een leerling ernstig ziek wordt of overlijdt, brengt dat ook bij een leerkracht heftige gevoelens teweeg. Wees je ervan bewust dat je je gevoelens niet buitenspel kunt zetten. Kinderen en ouders verwachten dat ook niet van je. Integendeel, ze stellen het juist op prijs en weten zich gesteund als je laat zien dat ook jij aangedaan bent. Deel die gevoelens met de klas. Dan is het goed als je zelf huilt en je verdriet en gevoelens toont. Probeer van tevoren je eigen gevoelens over de dood onder ogen te zien en onder woorden te brengen. Deel ze zo mogelijk met anderen. Vraag waar nodig een vertrouwde collega of iemand van het crisisteam om je te steunen en met je de klas in te gaan. Wees niet bang voor de emoties van de kinderen. Je hoeft niet iedereen individueel te troosten. Kinderen zijn heel goed in staat elkaar te troosten. Het mag gerust een poosje stil zijn in de klas. Wanneer de stilte pijnlijk dreigt te worden en niet meer functioneel is, kun je de stilte doorbreken. "Jullie zijn er stil van, het is een enorme schok, ook voor mij". "Misschien kun je even met je buurman of buurvrouw praten".

Hoe vertel ik het mijn groep?

Kinderen worstelen op twee niveaus met de dood. Ze proberen te begrijpen wat de dood betekent en moeten leren omgaan met gevoelens die een verlies oproept. Door eerlijk en duidelijk te zijn, help je hen daarbij. Vertel wat er aan de hand is op een manier die bij hun leeftijd en vermogens past. Zorg ervoor dat een dergelijk bericht geen zakelijke mededeling wordt. Begin met een inleidende zin om de kinderen gericht te laten luisteren. "Ik heb een verdrietige boodschap voor jullie....." "Ik moet jullie iets heel ergs vertellen....." Dan volgt kort het bericht van het overlijden en een beknopte schets van de omstandigheden waaronder het kind is overleden. Het is niet nodig een lang verhaal te vertellen. De kinderen zijn door de schok de informatie meteen weer kwijt.

Het gaat erom dat de boodschap overkomt en dat de kinderen de kans krijgen deze tot zich te laten doordringen. Als de kinderen behoefte hebben aan nadere uitleg dan vragen ze het wel. Kinderen moeten na de onheilstijding van de eerste schrik bekomen. Ieder kind verwerkt de schok op zijn eigen manier. Dat is afhankelijk van de leeftijd.

In de bovenbouw daalt vaak de zwijgzaamheid over de klas neer. Onbewust verwachten de kinderen van de volwassenen dat zij het zwijgen doorbreken. Laat kinderen vertellen wat ze voelen of denken. Laat kinderen vertellen over hun eigen ervaring met de dood. Wees alert op oude (onverwerkte) pijn die bij sommigen naar boven komt. Laat kinderen vragen stellen over de dood.

De mededeling

- Begin met een inleidende zin. Vertel het hoe, waar, wanneer van de gebeurtenis;
- Breng het bericht over zonder eromheen te draaien;
- Geef in eerste instantie alleen de hoogst noodzakelijke informatie;
- Neem voldoende tijd voor emoties;
- Geef uitleg over gevoelens van verdriet die naar boven kunnen komen;
- Huilen mag, niet huilen is ook normaal;
- Laat weten hoe het programma er voor die dag en de komende dagen uit ziet;
- Vertel hoe het contact verloopt met de familie.

Contact met ouders

De leerkracht kan het beste nog diezelfde dag contact opnemen met de ouders van het overleden kind. Vraag eerst telefonisch of het gelegen komt. Zo'n bezoek is moeilijk: hoe kies je de juiste woorden, hoe tref je de juiste toon. Meestal is luisteren belangrijker dan spreken. De meeste ouders stellen het contact met school erg op prijs. Bij dit eerste bezoek is de aanwezigheid van de directeur vanzelfsprekend. Ook andere teamleden die een nauwe band hadden met het kind kunnen meegaan. Zo laat je de ouders merken dat de hele school zich erg betrokken voelt bij het overlijden. Zo'n eerste bezoek is vaak heel emotioneel; een uitwisseling van gevoelens. Het is dan niet de juiste tijd en gelegenheid om allerlei zaken te regelen. Maak daarom bij het vertrek een volgende afspraak. Bij het tweede bezoek kun je vragen wat de school voor de ouders en eventueel broertjes en zusjes kan betekenen. Je weet op dat moment ook beter wat de wensen en ideeën van de leerlingen zijn. Je overlegt met de ouders wat kan en niet kan en maakt afspraken over een mogelijke rouwadvertentie van de school, condoleance- en rouwbezoek van collega's en leerlingen en het bijwonen van de uitvaart.

Het eerste bezoek:

- Neem nog diezelfde dag contact op;
- Maak nog diezelfde dag een afspraak voor een huisbezoek;
- Ga bij voorkeur samen met iemand van de schoolleiding;
- Houd er rekening mee dat het eerste bezoek meestal alleen een uitwisseling van gevoelens is;
- Vraag of je een tweede bezoek mag brengen om verdere afspraken te kunnen maken.

Het tweede bezoek:

- Vraag wat de school kan betekenen voor de ouders;
- Overleg over de te nemen stappen;
- Bezoekmogelijkheden van leerlingen;
- Het plaatsen van een rouwadvertentie;
- Het afscheid nemen van de overleden leerling;
- Bijdragen aan de uitvaart;
- Bijwonen van de uitvaart door leerkrachten;
- Bijwonen van de uitvaart door klasgenoten onder begeleiding van hun ouder(s);
- Afscheidsdienst op school.

De verwerking van het verlies

Je helpt kinderen enorm bij de verwerking door je betrokkenheid, openheid en inlevingsvermogen.

Jonge kinderen, en met name kleuters verwerken het gebeuren in hun spel. Vaak willen ze iets maken voor hun overleden klasgenootje. De leerkracht kan op kaartjes schrijven wat de kinderen nog tegen hun overleden klasgenootje willen zeggen. De kaartjes worden aan de ouders gegeven of aan een bloem gehangen en meegenomen naar de uitvaart. Een steun voor kleine kinderen (groep 1, 2, 3) is het samen kijken en lezen in een prentenboek. De verhalen en prenten zetten weer aan tot spel en nodigen kinderen uit vragen te stellen. Angst, onzekerheid en verdriet worden zo bespreekbaar gemaakt.

De wat oudere kinderen begrijpen iets beter wat dood betekent. Dood roept bij hen veel vragen op die je niet uit de weg mag gaan, maar vaak met de beste wil van de wereld niet kunt beantwoorden. Het voorlezen van een toepasselijk verhaal kan leiden tot een gesprek over de gebeurtenis en het verlies (groepen 4 / 5 en eventueel 6) "Soms moet je even huilen" (Monuta). Kinderboeken kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het verwerkingsproces. Kinderen kunnen zich gesteund voelen door gevoelens van de hoofdpersoon. Ook kun je gebruik maken van een vragendoos. De kinderen stoppen hierin de vragen die hen bezighouden. Niemand hoeft zich te schamen omdat hij een gekke vraag heeft (anonimiteit). Tijdens het kringgesprek worden alle vragen besproken.

De leerkracht kan zelf ook vragen aan de kinderen voorleggen.

- Wat zou je nog tegen willen zeggen?
- Waar denk je het meest aan als je aan hem / haar denkt?
- Wat zul je het meeste missen?

Vervolgens kunnen de leerlingen voor zichzelf of in groepjes gaan werken.

Enkele ideeën:

- Ze bedenken wat voor iemand het overleden klasgenootje was en zetten dat in enkele regels op papier;
- Ze bedenken hoe ze zich hun overleden klasgenootje willen blijven herinneren en schrijven dit op;
- Ze maken een tekening voor hun overleden klasgenootje of voor de ouders;
- Ze maken een collage waarin zij de kenmerken van het overleden kind en de herinneringen aan hem/haar verwerken;
- Ze schrijven een gedichtje voor het overleden klasgenootje;
- Ze verwoorden hun gevoelens in een afscheidsbrief aan het overleden klasgenootje of in een troostbrief aan de ouders;
- De werkstukken kunnen worden gebundeld in een boek en aan de ouders worden gegeven. Dat boek kan een plaatsje krijgen bij de kist waarin het kind is opgebaard.

Houd de reacties van kinderen goed in de gaten. Ze zullen niet telkens met het onderwerp bezig willen zijn. Vrolijk spel en uitingen van verdriet wisselen elkaar af. Er zijn misschien kinderen die aangeven gewoon te willen rekenen. Ieder kind verwerkt verlies op zijn eigen wijze. Je zult daarom keuzeopdrachten moeten geven.

De mogelijkheid bestaat dat bij leerlingen eerdere ervaringen naar boven komen. Van sommige ervaringen ben je op de hoogte, van andere wellicht niet. Neem er de tijd voor tijdens kringgesprekken deze ervaringen te bespreken.

- Wie heeft er al eerder meegemaakt dat er iemand doodging?
- Wanneer was dat?
- Wat weet je daar nog van?
- Wat is je daarvan het meeste bijgebleven?

Begeleiding tussen overlijden en uitvaart

- Heb veel aandacht voor gedrag / verdriet van je leerlingen;
- Creëer een herinneringsplek. Haal de lege stoel niet meteen weg;
- Bedenk met de klas hoe je de overledene het best kunt gedenken: foto, kaars, bloemen, attributen van het kind, geliefd speelgoed;
- Maak waar nodig gebruik van speciale lessen om met de leerlingen te praten over gevoelens en te werken aan het afscheid nemen;
- Spreek af wie het contact met de ouders onderhoudt, stimuleer klasgenootjes op bezoek te gaan (als ouders dit op prijs stellen);
- Ga, na overleg met de ouders, met de kinderen aan het werk om bijdragen te leveren aan het afscheid (teksten, muziek, bloemen dragen enz.);
- Controleer waar nodig of de overleden leerling toonbaar is alvorens met de kinderen op rouwbezoek te gaan;
- Houd rekening met cultuurverschillen (materiaal aanwezig);
- Organiseer eventueel, in overleg met de ouders, een afscheidsbijeenkomst op school;
- Vang de leerlingen eventueel na de uitvaart op om nog even na te praten;
- Bereid de kinderen voor op het afscheid.

Voorbereiden van het afscheid

De kinderen worden klassikaal op het afscheid voorbereid. De leerkracht legt uit wat de kinderen kunnen verwachten. Vertel ook de dingen die ze niet (durven) vragen.

Bezoek aan de ouders

Een condoleancebezoek, een laatste bezoek aan een overleden leerling en het bijwonen van een uitvaart zijn geen dingen waarmee kinderen iedere dag te maken krijgen. Daarom verdient het een goede voorbereiding. Overleg met de ouders of ze een bezoek van de klas prettig vinden. Wanneer de mogelijkheid er is, is het goed dat de leerlingen afscheid kunnen nemen van hun klasgenoot.

Vraag de ouders en de uitvaartleider of het kind toonbaar is maar controleer dat ook persoonlijk.

Voor kinderen is de situatie meestal minder bedreigend als de leerling thuis is opgebaard. Wanneer er veel kinderen naar het rouwbezoek gaan, kun je beter een aparte bezoektijd met de ouders en de uitvaartleider afspreken. Dat is rustiger voor de kinderen en voor de andere bezoekers.

Spreek met de kinderen het bezoek door. Wat staat hen te wachten? Hoe ziet het overleden kind eruit? Hoe voelt het aan? Vertel dat het kind wit ziet, koud aanvoelt en niet meer kan bewegen.

Leg uit dat ze zelf mogen weten of ze naar de kist willen, erin kijken, de kist of het kind aanraken of juist afstand willen houden. Zorg dat er voldoende leerkrachten en ouders meegaan om te begeleiden. Zorg dat de begeleiders rustig blijven. Dat is voor de kinderen geruststellend en voorkomt dat de emoties hoog oplopen. Voor kinderen wordt de dood meestal pas angstaanjagend door de reacties van volwassenen.

De dag van de begrafenis/crematie

Rituelen zijn belangrijk voor de rouwverwerking. Ze geven vorm aan het afscheid en scheppen ruimte om aan een nieuwe fase te beginnen.

Voorbeelden:

- Ieder kind maakt een kaartje met een tekening. Dat wordt aan een bloem gehangen. Tijdens de uitvaart lopen de kinderen langs de kist en leggen hun bloem erop;
- Ieder kind schrijft op een ster van gekleurd karton een laatste boodschap aan de overleden leerling;
- Een knuffel van de leerling krijgt in de klas of op school een centrale plek;
- Daaromheen liggen werkjes die de kinderen voor de overleden leerling hebben gemaakt;
- Ieder kind plant een zonnebloempit in de schooltuin rondom een “monumentje” van de overleden leerling;
- De groep plant een boom;
- Ieder kind maakt een vlinder. De vlinders krijgen een plek bij het graf;
- Ieder kind zet zijn naam op een kiezelsteentje. De steentjes worden op het graf gelegd.
- Ook het kringgesprek kan als een ritueel worden ervaren;
- Een van de kinderen kan als dagsluiting een verhaal of gedicht voorlezen dat voor het overleden klasgenootje is gemaakt.

Sommige wensen van kinderen zijn niet realiseerbaar. Het moet voor hen duidelijk zijn dat de ouders, broertjes, zusjes en andere familieleden op de eerste plaats komen. Soms stellen ouders de aanwezigheid van kinderen bij de uitvaart niet op prijs. Om kinderen toch in staat te stellen afscheid te nemen kan op school een afscheidsbijeenkomst worden gehouden.

De lege stoel: Streep hun naam niet door

Doe niet alsof de leerling nooit heeft bestaan. Haal de stoel niet weg maar laat hem, zeker enkele weken, symbolisch leeg staan. Breng het rapport, de tekening, en andere persoonlijke bezittingen naar de ouders. Ouders hebben vaak ook een behoefte aan een nagesprek over hoe alles is gegaan.

Als je als klas aandacht besteedt aan de verjaardag van het kind, laat dan ook de ouders iets horen op die dag. De meeste ouders zullen het op prijs stellen uitgenodigd te worden voor activiteiten op school. Ouders geven zelf aan of ze het aankunnen. Hoeveel tijd je moet nemen voor de rouwverwerking is niet aan te geven. Leerlingen geven vaak zelf aan wanneer ze behoefte hebben erover te praten. Kinderverdriet kan lang duren.

Rouwproces en verwerking

Kinderen rouwen ook, net als volwassenen. In grote lijnen is het rouwproces hetzelfde. Kinderen ervaren dezelfde pijn maar hun reacties zijn minder voorspelbaar.

Het rouwproces is te vergelijken met het genezingsproces van een lichamelijke wond. Verdriet heeft een negatieve invloed op de gezondheid en het welbevinden. Je raakt uit balans. Er is tijd nodig voor het herstel van het geestelijk evenwicht. Hoeveel tijd is niet te zeggen, omdat ieder zijn eigen manier heeft om rouw te verwerken. Volwassenen herkennen in de rouwverwerking van kinderen niet altijd de rouw. Waar volwassenen het verdriet tot op het bot voelen, gaan kinderen ogenschijnlijk over tot de orde van de dag. Rouwen is zwaar en een kind kan daar onmogelijk elke minuut van de dag mee bezig zijn. Zoals een volwassene zich op het werk kan storten om het verdriet te vergeten, zo stort een kind zich op het spel. Soms zetten kinderen hun verdriet even op een zijspoor om het later, vaak onverwacht, weer levensgroot tegen te komen. Verdriet is als een storm die opkomt, weer gaat liggen maar ieder moment weer kan opsteken. Bij kinderen is de explosiviteit van de emoties vaak groot. Dit maakt het moeilijk om hulp te bieden. Als je een kind wilt begeleiden, zul je het proces stap voor stap moeten volgen. Om opnieuw de zin van het leven te ontdekken staat het kind voor vier rouwopdrachten.

Rouwtaken

De realiteit onder ogen zien

De eerste taak is het onder ogen zien, het erkennen van de realiteit. Ze zullen met de werkelijkheid moeten leren leven. Het is nodig dat zij begrijpen wat er gebeurd is en wat dat betekent voor hun leven. Daarom is het goed dat kinderen de overledene zelf zien en echt afscheid kunnen nemen. Kinderen die geen gelegenheid hebben gehad op die manier afscheid te nemen, hebben meer moeite te aanvaarden dat de ander er niet meer is. Kinderen willen niet altijd persoonlijk afscheid nemen. Je kunt ze goed voorbereiden en kijken wat hen tegenhoudt maar het is niet goed ze te dwingen. Soms is het ook niet altijd mogelijk echt afscheid te nemen.

Het overlijden van een klasgenoot is voor kinderen een gemeenschappelijke ervaring. Er is eenzelfde besef van rouw. Zij kunnen elkaar troost en steun geven. Dat helpt hen bij het voltooien van de eerste taak: het erkennen van het verlies.

Het doet pijn: ervaren van het verlies

Kinderen herkennen het verlies door de pijn te voelen. Ze houden niet van pijn en proberen die te ontlopen. Ook volwassenen helpen met toedekken. Maar kinderen kun je niet beschermen tegen pijn en verdriet. Zij moeten de pijn voelen om de taak van het ervaren van het verlies te voltooien. Toedekken en vermijden verlengen het rouwproces. De tweede rouwtaak gaat om het herkennen, uitdrukken en verwerken van gevoelens. Dat lukt kinderen niet altijd. Heftige emoties kunnen zich dan uiten in psychosomatische klachten. Het lichaam verwoordt de gevoelens: hoofdpijn, buikkrampen of maagpijn zijn het gevolg. Soms is het verdriet als het ware het enige contact nog met de overledene. Dankzij de pijn is er nog een laatste lijntje met de overledene. Ze kunnen die pijn gaan koesteren. Het is belangrijk een kind te stimuleren zijn of haar gevoelens te uiten.

Het is anders: leren verder te leven zonder de lichamelijke aanwezigheid van de ander

De eerste tijd zijn er telkens gebeurtenissen die een kind confronteren met het verlies. Het duurt gemiddeld een jaar tot het kind beseft dat het werkelijk zonder de ander verder moet. Dat betekent niet dat het rouwproces achter de rug is. Zeker als een kind een zeer nabij iemand heeft verloren, zal het zich afvragen of het leven ooit nog gewoon wordt. Herinneringen spelen een belangrijke rol bij deze rouwtaak. Kinderen willen de herinneringen een plaats geven in hun leven. Dat kan door foto's te bekijken, door het maken van tekeningen en het schrijven en vertellen van verhalen.

De draad weer oppakken

Hoe nu verder is de vraag. Het kind staat voor de taak de overledene een plaats te geven in zijn emotionele leven. Sommige kinderen zijn bang nieuwe banden aan te gaan. Ze denken hun overleden klasgenoot onrecht aan te doen, als ze een andere vriend of vriendin kiezen. Soms zijn ze bang weer iemand te verliezen. Deze angst voor nieuwe contacten kan tot gevolg hebben dat het kind in het rouwproces blijft steken en in een isolement terechtkomt.

Het doorkruisen van het ontwikkelingsproces

Bij een ernstig verlies kan rouw de normale ontwikkeling van kinderen doorkruisen. Sommige kinderen vallen terug in hun ontwikkeling en gaan weer duimzuigen of bedplassen, en vertonen afhankelijk of heel kinderlijk gedrag. Andere kinderen lijken ineens jaren wijzer. Niet ieder kind slaagt erin zonder hulp de vier rouwtaken goed af te ronden. Het is van groot belang dat mensen in de omgeving van het kind alert zijn op veranderingen in gedrag. Bepaalde, soms problematische gedragingen kunnen een uiting zijn van verdriet. Verdriet wordt ook wel vertaald in lichamelijke klachten. Waar de mond niet spreken kan, spreekt het lichaam. Veel voorkomende problemen zijn; slapeloosheid, ander spelgedrag, angst alleen te zijn, slecht eten, angstdromen, niet meer kunnen huilen, prikkelbaarheid, buikpijn, weer duimzuigen, bedplassen, "vreemd" lachen, stemverandering en zich terugtrekken.

Nazorg als een kind uit de klas is overleden

Als een kind uit de klas is overleden, heeft de groepsleerkracht een taak in de nazorg bij kinderen. Kom af en toe in de kring terug op het verlies. Richt een plekje in de klas ter herinnering aan de overleden leerling. Het gaat erom dat de kinderen het gevoel hebben dat ze nog over hun overleden klasgenootje mogen praten.

Individuele begeleiding van kinderen

Sommige kinderen zijn extra kwetsbaar wanneer het gaat om verdriet en rouw. Ze hebben vaak individuele aandacht nodig. Het is niet eenvoudig de individuele behoefte van een kind te peilen. Het komt voor dat de beste vriend moeite heeft om zonder de overleden vriend verder te gaan. Een wekelijks gesprekje kan dan helpen. Verder is het belangrijk kinderen met "oud verdriet" in de gaten te houden. Ook jongens zou je een risicogroep kunnen noemen. Meisjes zijn geneigd met elkaar te praten over een verlies en elkaar te troosten. Jongens neigen al snel naar stoer gedrag. Het verschil tussen jongens en meisjes kan leiden tot conflicten.

Nazorg voor de groepsleerkracht

Een leerkracht die zich intensief heeft beziggehouden met de ziekte en het overlijden van een leerling kan na de uitvaart in een diep gat vallen. Al die tijd heeft hij/zij zich professioneel opgesteld. De betrokkenheid bij het gezin werd steeds sterker. Collega's kunnen dan veel gaan betekenen. Een luisterend oor en oprechte aandacht is veel waard.

- Creëer een blijvende plek voor de overledene, maar laat kinderen ook merken dat het leven weer doorgaat;
- Probeer waar nodig de dag na de uitvaart weer te starten met de lessen;
- Organiseer gerichte activiteiten om het rouwproces te bevorderen;
- Let op signalen van kinderen die het moeilijk hebben. Sommige kinderen stellen hun rouw uit en tonen pas na maanden verdriet;
- Let speciaal op risicoleerlingen, zoals kinderen die al eerder een verlies hebben geleden;
- Geef kinderen die veel moeite hebben met het verwerken van het verlies individuele begeleiding.;
- Sta af en toe stil bij herinneringen. Besteed aandacht aan speciale dagen zoals de verjaardag en de sterfdag;
- Denk op speciale dagen ook aan broertjes en zusjes en de ouders;
- Heb oog voor moeilijke momenten van de ouders: schoolreisjes, ouderavonden e.d. Een kaartje of een gebaar op die momenten is voor ouders heel ondersteunend.

Ook is het belangrijk dat de gang van zaken wordt geëvalueerd.

Reacties op abnormale gebeurtenissen

Reacties tijdens de gebeurtenis:

- Ongeloof
- Schrik
- Automatische piloot
- Doelgericht handelen

Reacties na de gebeurtenis:

- Heftige emoties
- Huilbuien
- Woede enz.

Enkele weken na de gebeurtenis kunnen de volgende stressreacties optreden:

Herinneren en herbeleven

- Beelden;
- Herinneringen dringen zich op;
- Nachtmerries;
- Herbelevingen.

Ontkennen en afstompen

- Vermijdingsgedrag;
- Interesseverlies;
- Amnesie (geheugenverlies);
- Vervreemding en dofheid;
- Geen toekomstperspectief.

Waakzaam en prikkelbaar

- Slaapstoornissen;
- Ergernig/woede;
- Concentratieproblemen;
- Voortdurend oplettend;
- Schrikachtig;
- Lichamelijke reacties.

Wanneer is er sprake van een verwerkingsstoornis?

Als veel van de eerder genoemde stressreacties na enkele maanden nog blijven bestaan, dan is de kans groot, dat er sprake is van een stagnatie in het verwerken van de gebeurtenis.

Veel voorkomende signalen, die kunnen wijzen op ernstige problemen zijn o.a.:

- Plotselinge gedragsveranderingen;
- Concentratieproblemen;
- Veel verzuim;
- Veel stemmingswisselingen;
- Extreem angstig of gespannen gedrag.

Het is dan nodig de huisarts te raadplegen!